

Міністерство освіти і науки України
Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти»
Інститут проблем виховання НАПН України
Управління освіти Святошинської районної
в місті Києві державної адміністрації
Центр позашкільної роботи Святошинського району міста Києва
XII Міжнародна виставка «Інноватика в сучасній освіті»

ІННОВАЦІЙНІ ВИХОВНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ТЕОРІЇ І ПРАКТИЦІ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Збірник матеріалів науково-практичної конференції

Схвалено Вченою радою Інституту проблем виховання НАПН України (протокол № 2 від 8 лютого 2021 року)

Рецензенти:

Л.В. Канишевська - доктор педагогічних наук, професор, заступник директора з науково-експериментальної роботи Інституту проблем виховання НАПН України.

О.І. Остапенко – кандидат педагогічних наук, завідувач лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя Інституту проблем виховання НАПН України.

Інноваційні виховні технології у теорії і практиці сучасної освіти: зб. матер. наук.-практ. конф. [за заг. редакцією Т. Є. Федорченко, Ю. В. Ївженка]. Київ, 2021. 70 с.

У збірнику представлені матеріали науково-практичної конференції «Інноваційні виховні технології у теорії і практиці сучасної освіти», що відбулася 12 жовтня 2020 року на базі Центру позашкільної роботи Святошинського району міста Києва. До збірника увійшли статті, матеріали наукових досліджень, в яких розкриваються проблеми поліпшення практики виховання, посилення виховного компонента в діяльності закладу освіти, оновлення форм, методів, технологій виховної та соціально-педагогічної роботи, підвищення рівня професійної компетентності педагогів з питань виховання, розроблення (розвитку) ефективних виховних систем. Розрахований для наукових та педагогічних працівників, аспірантів та студентів.

Редколегія може не поділяти погляди авторів, викладені у збірнику.

Автори несуть повну відповідальність за опублікований матеріал.

ЗМІСТ

Безрук К. О. Розвиток освітнього середовища в закладах освіти для виховання соціально успішної особистості	4
Воронцова Е. В. Які «soft skills» допоможуть в житті кожному спеціалісту і де їм навчитися?	10
Дубасенюк О. А. Технології професійно-педагогічної підготовки майбутніх педагогів у сфері виховної роботи	13
Дейдиш Л. А. Компетентнісний підхід як засіб підвищення якості позашкільної освіти	16
Єрмаков І. Г. Виховна система школи: сутність, розвивально-корекційні і захисні параметри	20
Кириченко В. І. Формування соціально успішної особистості з позиції компетентнісного підходу	26
Ковганич Г. Г. Гострі проблеми виховання: аналіз практики, проблем, шляхів їх вирішення	30
Копосов П. Г. Діалектичний підхід до визначення понять «добро» і «зло» у процесі виховної роботи з молоддю	36
Марченко К. С. Ефективні виховні практики та їх використання у закладі позашкільної освіти	40
Обдула Т. М. Важливість громадянської освіти та виховання молодого покоління в Україні	44
Панченко С. В. Класний керівник: сучасна модель	48
Савченко М. П. Реалізація інноваційної моделі розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей учнів гімназії	53
Удалова О. Ю. Творча компетентність педагога як запорука продуктивної освітньої діяльності	58
Ївженко Ю. В. Використання інформаційно-комунікативних технологій в освітньому процесі	61
Федорченко Т. Є. Сучасні виклики до виховання успішної особистості учнівської молоді	65
Рекомендації науково-практичної конференції «Інноваційні виховні технології у теорії та практиці сучасної освіти»	69

Безрук Катерина Олександрівна,
аспірантка, молодший науковий
співробітник
Інститут проблем виховання НАПН
України, Київ

РОЗВИТОК ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ДЛЯ ВИХОВАННЯ СОЦІАЛЬНО УСПІШНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Суспільний запит спрямований на освітнє середовище закладу, яке не ізольоване від зовнішніх та внутрішніх факторів та їх впливу, освітнє середовище – це не місце, де дітей лише навчають, воно постає простором для їхнього повноцінного розвитку, осередком успішних, креативних і щасливих людей. Такий заклад освіти можливий лише у фізично комфортній, сприятливій соціально-психологічній атмосфері, яка підтримує особистість, своєчасно реагує на її потреби та поважає її особистісні потреби. Саме сучасне освітнє середовище закладу освіти створює унікальне та персоналізоване враження, де кожен вихованець має можливість знайти себе.

На сучасному етапі реформування освіти в Україні набирає обертів, один із пріоритетних напрямів постає виховання соціально успішної особистості. Згідно Закону України «Про освіту» «метою освіти, є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору» [7].

Аналіз психологічно-педагогічної літератури свідчить про зростаючий інтерес до проблеми, пов'язаної з вихованням соціальної успішності особистості, зарубіжні та вітчизняні дослідники, кажучи про успішність, використовують поняття успіх: А. Бандура, К. В. Солоєд, Л. І. Дементій – під успішністю мають на увазі стан, який з'являється в результаті або у передчутті досягнення успіху; А. М. Федосєєва, Л. А. Мальц – до визначення додають володіння способами, які забезпечують високий результат в досягненні поставлених цілей, що дозволяє особистості перейти від одиничного успіху до постійного, забезпечуючи успішність в тій чи іншій справі.

У багатьох психологічних дослідженнях успіх та успішність особистості розглядається як: як проблема особистісного зростання, розвитку самоідентичності та адаптації до зовнішніх умов життя; як проблема,

пов'язана з формуванням особистості (Дж. Аткинсон, Д. МакКлелланд, А. Маслоу, Ю. Орлов, О. Митник та ін.).

Ґрунтуючись на дослідженні наукової літератури, на нашу думку, соціально успішна особистість має володіти наступними вміннями та навичками:

- ініціативність;
- здатність і готовність особистості до соціальної дії, соціальної активності та мобільності, набуття та виконання відповідних соціальних ролей;
- вміння самостійно аналізувати реалії життя, приймати відповідальні рішення;
- вміння планувати свою діяльність;
- здатність дотримуватися правил здорового способу життя;
- здатність приймати самостійні рішення та нести відповідальність за результати своїх дій;
- готовність до самоосвіти, самовиховання, саморозвитку;
- вміння працювати з різними джерелами інформації;
- вміння працювати в команді, володіння корпоративною культурою;
- здатність робити життєвий та професійний вибір;
- здатність працювати в умовах, що постійно змінюються.

Потрібна не тільки готовність особистості до змін і участь у них, але й її здатність генерувати, впроваджувати зміни та керувати ними.

Проблема формування соціальної успішності, вказує, що здатність розуміти повсякденні ситуації, прогнозувати їх розвиток, сприймати та прогнозувати реальну поведінку інших людей, здатність та готовність співпрацювати, діяти самостійно та відповідально, виходячи із здатності збирати та обробляти соціальну інформацію, є важливим напрямком у вихованні особистості. На наш погляд, вона може стати метою і ядром соціалізації, оскільки, щоб вписатися у суспільство, до якого належить особистість та безболісно пристосовуватися до нього, потрібно мати певний обсяг цілеспрямовано зібраної та скомпонованої інформації, що дозволить створити власний образ і прототип об'єктивної реальності; прийняти свободу як необхідність та можливість особисто обирати дії, які ґрунтуються на високоякісній соціальній інформації; розуміння сучасного світу та його суперечностей; навчитися приймати правильні рішення.

Успішність людини в будь-якому виді діяльності визначається специфічною структурою інтегральних і функціональних якостей особистості, її знань, досвіду, дій з освоєння певних видів діяльності, що надають їй можливість досягати успішності [5].

Виховання соціальної успішності підлітків повинне враховувати духовний та моральний напрями виховання, оскільки лише духовно-моральна особистість зможе протистояти і змінювати світ, який заповнило насильство. Можливості для досягнення такої мети має особистісно-орієнтоване виховання, на чому наголошує розробник теоретико-

методологічних засад особистісно орієнтованого підходу І. Бех [1]. У межах цього підходу має приділятися значна увага власному досвіду дитини. Відповідно, виховний процес більшою мірою має будуватися не на формальних виховних заходах, а на покращенні досвіду діалогічної взаємодії педагога із підлітками; демонстрацію якісно іншого ставлення до підлітків. Педагоги мають прагнути демонструвати емпатію, уміння зрозуміти, вислухати, поспілкуватися на різні теми, запропонувати спільну цікаву справу.

У цьому контексті особливої важливості набуває питання розвитку освітнього середовища закладу освіти, яке сприяє культивуванню творчих можливостей учнів, створювати механізми для їх самореалізації, прояву індивідуальності.

Освітнє середовище закладу освіти має бути сучасним, розвивальним і сприяти забезпеченню ефективного формування у дітей ключових компетентностей, навичок самостійної та спільної діяльності, активної взаємодії.

Вивчаючи питання створення та розвитку освітнього середовища, вчені вказують, що поняття «освітнє середовище» є багатовимірним. Розглядаючи поняття «освітнє середовище» спираємось на роботи зарубіжного науковця В.А. Ясвіна, який визначає, що «освітнє середовище – це характеристика життя всередині освітнього закладу, система впливів і умов формування особистості, а також система можливостей для розвитку особистості, які містяться у соціальному та просторово-предметному оточенні» [10].

Так, складовими освітнього середовища виділяють наступні змістові елементи:

- освітнє і навчальне середовище (середовище учнівських наукових студій, учнівських конференцій, дискусій тощо);
- творче середовище (середовище мистецької творчості, творчі об'єднання образотворчого, хореографічного, театрального мистецтва, середовища творчих робіт з різних навчальних предметів, масових свят);
- соціальне середовище (соціальні проекти, соціальна практика, волонтерство);
- ігрове середовище (ділові, сюжетно-рольові ігри);
- трудове середовище (технічні гуртки);
- життєтворче середовище.

Структурними компонентами освітнього середовища є *змістовно-методичний, просторово-предметний, організаційно-управлінський, комунікаційно-інформаційний*.

Змістовно-методичний компонент включає форми і методи навчання, виховання й розвитку дітей, концепція закладу, програма розвитку закладу, освітні програми.

Просторово-предметний компонент: інформаційний простір, архітектура, дизайн, оформлення будинку й приміщення, які сприяють

зануренню в творчу атмосферу; просторова структура приміщення, кабінетів; територія закладу; символіка закладу (герб, гімн, емблема, традиції та ін.).

Організаційно-управлінський компонент: особливості управлінської культури; педагогічна рада; піклувальна рада; батьківське й учнівське самоврядування.

Комунікаційно-інформаційний компонент: комунікаційна сфера; суб'єкти взаємодії, суб'єкт-суб'єктний тип взаємодії, засоби наглядності; правила, норми, вимоги, поради; інформаційне середовище (дошки оголошень, сайт, стенди, локальна комп'ютерна мережа, доступ до інтернету).

Освітнє середовище сучасного закладу освіти має забезпечувати умови, які б сприяли збереженню і розвитку духовно-морального, психологічного, соціального здоров'я учасників освітнього процесу, вихованню соціальної успішності учнів.

Робота над створенням освітнього середовища не закінчується досягненням конкретного результату, «це безперервний процес реагування на нові виклики життя, пошук нових можливостей, ресурсів, генерування нових ідей і правил. Водночас необхідно, щоб всі учасники цього процесу усвідомлювали спільну відповідальність, мали вміння, бажання та добру волю для такої співпраці» [9].

У сучасних умовах заклад освіти не може самотужки забезпечити повноцінне досягнення цілей навчання, виховання, соціалізації дітей. Інші соціальні інститути, зокрема сім'я, повинні знайти своє місце в цьому складному процесі, що визначає подальше існування і прогрес суспільства.

Освітнє середовище в закладі освіти має ґрунтуватися на принципах педагогіки партнерства. Сучасний заклад освіти повинен підтримувати, цінувати і стимулювати батьківську та громадську ініціативу в житті закладу. У наш час виник новий підхід до закладу освіти як до співтовариства учнів, педагогів, батьків і її найближчого соціального оточення. Формується поняття «шкільне співтовариство», невід'ємними ознаками якого є такі: дорослі виступають в ролі лідера, а не інструктора; викладання ґрунтується на розвитку дітей (з урахуванням їх інтересів, схильностей, здібностей), відповідальності у прийнятті рішень; оцінювання розвитку дитини відбувається в процесі роботи і спостереження за нею [3].

Вплив на освітнє середовище закладу, відбувається через зовнішнім і внутрішнім факторам, для протидії їм необхідно, щоб воно було захищеним, безпечним та містити психологічний, екологічний та інформаційний аспекти цього поняття. Науковці, які займаються дослідженням цього питання, зазначають, що «психологічна безпека освітнього середовища включає у себе і психотравмуючі ситуації, які прямо чи опосередковано впливають на фізичне і психічне здоров'я особистості» [9].

Екологічний аспект, включає «систему психолого-педагогічних умов, впливів і можливостей, які забезпечують захищеність особистості від

негативного впливу екологічних факторів, що визначають оптимальність взаємодії зі світом природи» [8].

Інформаційний аспект безпеки освітнього середовища означає, що завдяки використанню інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому середовищі, він має масовий та глобальний вплив на виховання особистості [4]. «Серед негативного впливу інформації на сучасне освітнє середовище виокремлюють: відсутність належних механізмів контролю якості інформації, доступної через сучасні телекомунікаційні технології, що породжує проникнення в освітній простір великого обсягу недостовірної інформації; неконтрольоване проникнення інформації сумнівного, агресивного змісту, яка може сприяти виникненню насильства, булінгу, кібербулінгу тощо» [9].

Значущою характеристикою освітнього середовища є його цілісність. Під цілісним розуміємо освітнє середовище, у якому здійснюється взаємозалежне функціонування всіх його складників як систем, що забезпечує навчання, розвиток, виховання і соціалізацію суб'єктів освітнього процесу [3].

В освітньому середовищі сучасного закладу освіти увага повинна зосереджуватись на наданні учням можливостей експериментувати з ідеями і знаходити відповіді на питання, що веде до «радість пізнання» від самостійно зробленого відкриття. Пріоритетом є розкриття здібностей учнів, розвиток їх креативності. Освітнє середовище має сприяти вихованню соціальної успішності особистості, культивуванню творчих можливостей учнів, створювати механізми для їх самореалізації, прояву індивідуальності.

Серед необхідних умов розвитку освітнього середовища, без яких інвестування в заклад освіти не принесе бажаного результату, можна виділити:

- проектування безпечного, здорового, цілісного освітнього середовища;
- упровадження нових освітніх технологій, що значно підвищують результативність навчання;
- створення та забезпечення умов для виховання соціально успішної особистості;
- сприяння співпраці дітей, педагогів, батьків, представників громади на шляху реформування освіти;
- створення умов для підвищення якості освіти шляхом мотивації педагогів [3].

Дослідження проблематики розвитку освітнього середовища для виховання соціально успішної особистості підтверджують, що освітнє середовище – це середовище, яке сприяє благополуччю кожної дитини; де кожен відчуває свою приналежність до групи, психологічний комфорт; де педагог виявляє повагу до дітей, цікавиться їх емоційною сферою, ідеями і їхнім життям; де діти можуть вільно виражати себе; це середовище, яке сприяє вихованню соціально успішної особистості в закладі освіти.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. *Виховання особистості*. Особистісно-орієнтований підхід : науково-практичні засади. Київ: «Либідь». 2003. К. : Либідь, 2003. 280 с.
2. Водолазська Т. В. Освітнє середовище як «третьій учитель». URL: <https://cutt.ly/8fJFkgo>.
3. Водолазська Т.В. Модель доброзичливого до дітей освітнього середовища. *ПостМетодика*, №5 (108), 2012. URL: <https://cutt.ly/3fJFhZQ>.
4. Кириленко Н.М. Проблеми інформаційної безпеки освітнього середовища вищого навчального закладу. Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи: третя міжнар. наук.-практ. конф.: [в 2 ч.]. Ч.1. / Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України та ін.; за ред. М.М. Козяра, Н.Г. Ничкало. Львів: ЛДУ БЖД, 2012. С. 149–151.
5. Кириченко В.І. & Нечерда В. Б. Партнерська взаємодія як засіб примноження ресурсів формування соціально успішної особистості старшокласника. *Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал: матеріали звіт. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2019 рік*: Київ, 23 квітня. 2020. Івано-Франківськ: НАІР. 2020. С. 104-108.
6. Макар Л. М. Сутність освітнього середовища в педагогічному процесі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2013. Вип. 30. С. 229-236. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2013_30_37
7. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. Дата оновлення : 02.04.2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 26.04.2020).
8. Совгіра С.В., Гончаренко Г.Є. Проблеми екологічної безпеки як основи життєдіяльності особистості в освітньому середовищі. *IV Всеукраїнські наукові читання пам'яті Сергія Тарашука : до 60-річчя від дня народження : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю 23–24 квіт. 2015 р.* Миколаїв : ФОП Швець В.Д., 2015. С. 205–208.
9. Цюман Т. П., Бойчук Н. І. Кодекс безпечного освітнього середовища: метод. посіб. / за заг. ред. Цюман Т. П. К. 2018. 56 с.
10. Ясвин В. А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию. М. : Смысл, 2001. 365 с.

Воронцова Емілія Валеріївна,
науковий співробітник відділу
проектної діяльності
ДНУ «Інститут модернізації змісту
освіти», Київ

ЯКІ «SOFT SKILLS» ДОПОМОЖУТЬ У ЖИТТІ КОЖНОМУ СПЕЦІАЛІСТУ І ДЕ ЇХ ОПАНУВАТИ?

Українська освіта прагне перейти на компетентнісно-орієнтоване навчання. Для реалізації цього процесу необхідно чітко розуміти, які компетентності в процесі навчання можна сформувати та які компетентності будуть необхідні здобувачу освіти в майбутній професійній діяльності. У зарубіжній науці у реалізації навчання та професійної діяльності розрізняють «hard skills» і «soft skills». Спробуємо використати їх досвід і розглянути співвідношення так званих «hard skills» і «soft skills» для успішності майбутнього спеціаліста.

Терміном «hard skills» називають компетентності, що необхідні для виконання конкретної професійної або технологічної діяльності, наприклад, для лікаря – знання симптомів захворювань, медичних препаратів і процедур тощо; для педагога – знання фактичного матеріалу свого освітнього предмету, педагогіки і психології; для митця – види мистецтв, техніки створення творчих робіт тощо. Це уміння, які практично не зникають впродовж життя. Саме володіння «hard skills» – твердими компетентностями зазначається в кваліфікаційному документі, без них не можна виконувати спеціальну професійну трудову діяльність. Тому і навчальний план, і зусилля викладачів, зазвичай, спрямовані саме на формування «hard skills».

Але останнім часом все більше уваги надається саме «soft skills» – м'яким навичкам. У дослідженнях успішності спеціалістів виявилось, що найбільш визнані фахівці відрізняються від інших саме розвинутими «soft skills». «Soft skills» – це універсальні компетентності особистості, які реалізуються в житті кожної людини і практично у всіх видах професійної діяльності.

Найбільш важливою зі всіх «soft skills», на нашу думку, є вміння навчатися. Попри ілюзію, що це просте і всім доступне вміння, воно є важливою багатокомпонентною компетентністю, яку потрібно цілеспрямовано формувати і наполегливо вдосконалювати. Це яскраво підтверджує досвід дистанційного навчання. За цей період виникло незадоволення результатами та умовами надання освіти. В умовах дистанційного навчання, на наш погляд, більша відповідальність покладається на здобувача освіти. Він має самостійно організувати свій час, вибудувати мотивацію до навчання, вміти опрацювати навчальний матеріал і взаємодіяти з педагогами та іншими здобувачами освіти. Саме

вміння навчатися і перенавчатися набуває актуальності в умовах швидких змін у світі професійної діяльності і соціальних стосунків.

До «soft skills» належить інформаційна компетентність, а саме вміння читати, шукати інформацію, обробляти великі обсяги різноманітної інформації, критичне мислення, аналітичні і узагальнюючі навички. Інформаційна компетентність передбачає пошук інформації як за допомогою цифрових пристроїв, так і з друкованих, відео- та інших традиційних джерел.

Ще одна «soft skills» – це соціальна компетентність: вміння розуміти себе, розуміти інших, взаємодіяти з людьми, працювати у команді, запобігати конфліктам та вміти вирішувати їх.

Усі передові компанії і дослідники називають як найважливішу «soft skills» – креативність. Це поняття також зараз розуміється у новому контексті. Так, традиційно креативністю вважались здібності до художньої творчості, фантазування. Зараз на перше місце виходить ще одне значення – вміння приймати рішення та діяти відповідно до актуальної ситуації, використовувати підручні матеріали і засоби, досягати мети новими способами, методами.

Автономізаційна компетентність також належить до «soft skills», проявляється у вмінні брати на себе відповідальність за події свого життя, мати власну думку, діяти відповідно до своїх інтересів і переконань. Ця компетентність визначає здатність стати лідером для себе і для оточуючих людей.

Ключовим питанням у педагогіці і психології залишається питання: які компетентності важливіші – «hard skills» чи «soft skills» в здобутті освіти і професійній кар'єрі.

Вміння навчатися є ключовою компетентністю, вона постійно змінюється, ускладнюється в процесі здобуття освіти, опанування новими різноманітними навичками. Саме вміння навчатися допомагає сформувати «hard skills» – ті компетентності, що забезпечують професійну діяльність і набуття майстерності у своїй професійній справі. Компетентність «вміння навчатися» формується в початкових класах, в подальшому розвивається і вдосконалюється.

Компетентність, що належить до «soft skills», – вміння розуміти себе, інших, взаємодіяти з людьми, працювати у команді, формується відповідно до вікової періодизації в підлітковому періоді, переважно в класах основної школи (5–9 класи). Для успішного формування цих умінь необхідно застосовувати інтерактивні методи навчання, мотивувати до здобуття освіти саме через створення дружніх і референтних стосунків серед здобувачів освіти. Такий підхід дозволяє і мотивувати до навчання, і формувати соціальну компетентність.

Найбільш сприятливий вік для формування автономізаційної компетентності – юнацький вік (10–11 класи), тоді, коли відбувається самовизначення у професійних інтересах та у стосунках з особами

протилежної статі. Якщо у підлітковому віці формується навичка взаємодіяти спільно з іншими, то в юнацькому віці – вміння проявляти індивідуальність.

Креативність найкраще формується у дошкільному віці, за сприятливих умов вона зберігається і розвивається у подальшому житті.

Отже, компетентісно-орієнтоване навчання повинно бути грамотно організованим на основі знань про сприятливі для різних видів діяльності вікові періоди, про використання спеціальних методів і технологій навчання у кожному віковому періоді. Все це забезпечить гармонійне формування і «soft skills», і на їх основі формуються «hard skills» спільними діями педагогів і здобувачів освіти, що забезпечує професійну майстерність у трудовій діяльності.

Список використаних джерел

1. Концепція Нової української школи, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р.

Дубасенюк Олександра Антонівна,
доктор педагогічних наук, професор
Житомирський державний університет
імені Івана Франка

ТЕХНОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ У СФЕРІ ВИХОВНОЇ РОБОТИ

Проблеми виховання, освіти, розвитку молодого покоління набувають особливого значення, оскільки доля майбутнього людства більшою мірою залежатиме від розвитку духовної і моральної сфери суспільства. Тому саме професійна педагогічна діяльність учителя як носія духовних цінностей, спадкоємця поколінь покликана сприяти утвердженню гуманної, демократичної особистості, здатної до саморозвитку, самореалізації своїх інтересів та обдарувань.

Головна мета національного виховання – набуття молоддю соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин, формування у молоді, незалежно від національної приналежності, рис громадянина Української держави, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, екологічної культури. Про актуальність зазначеного напряму свідчать наукові праці таких українських науковців: В. Г. Кременя, І. Д. Беха, І. А. Зязюна, Н. Г. Ничкало, А. М. Бойко, І. І. Коновальчука, Л. О. Хомич, Л. О. Хоружої та ін. Виникає потреба готувати педагога, здатного забезпечити різнобічний розвиток особистості як найвищої цінності суспільства, виховання високих моральних якостей, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого та культурного потенціалу українського народу [1].

У здійсненні цієї мети важливу роль покликані відіграти предмети педагогічного циклу, і, перш за все, розділ педагогіки “Теорія і методика виховання” [2]. Підвищення ефективності професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів до виховної роботи вимагає здійснення технологічної побудови розділу “Теорія і методика виховання” на основі системного підходу, яка включає такі структурні елементи: цільовий, змістовий, процесуальний [2, 3].

Розглянемо особливості цільового компоненту технології. Під час проектування цілей та завдань технологічного процесу формування у майбутніх учителів знань та вмінь з теорії і методики виховної роботи використано логіку таксономії навчальних цілей, розроблену групою американських вчених під керівництвом Б. С. Блума у когнітивній та афективній сферах. Технологічна побудова системи цілей розділу, визначених через певні види діяльності студентів може бути представлена шляхом виділення категорій цілей у пізнавальній сфері.

Репродуктивний рівень (знання). Майбутні вчителі мають усвідомити сутність основних понять розділу – “виховання”, “процес

виховання”, “сутність виховання”, ”мета, ідеал виховання”, “закономірності виховання”, “принципи виховання”, “форми, методи, засоби, прийоми виховання”, “самовиховання” "перевиховання”. Висвітлити основні компоненти процесу виховання, тенденції його розвитку у сучасній школі. Застосовані форми та методи у процесі навчання: бесіда, експрес-контроль, тест, індивідуальне та фронтальне опитування, колоквиум, взаємоопитування.

Адаптивний рівень (розуміння). Студенти інтерпретують опорну схему розділу. Пояснюють залежність результатів виховання від взаємодії зовнішніх і внутрішніх чинників розвитку особистості. Необхідно проаналізувати мету виховання відповідно до конкретно-історичного періоду. Обґрунтувати принципи виховання з урахуванням сучасних тенденцій розвитку школи в Україні. Інтерпретувати сутність загальних закономірностей виховання. Застосовані форми та методи у процесі навчання: індивідуальні завдання, подання інформації, консультація, робота у парах змінного складу, дискусія, евристична бесіда, коментоване міркування, коментований доказ.

Конструктивний рівень (застосування). Майбутні педагоги на цьому рівні мають продемонструвати знання щодо сутності базових понять розділу у процесі вирішення педагогічних ситуацій під керівництвом викладача, застосовуючи при цьому традиційні форми, методи і засоби для розв’язування стандартної проблеми. Застосовані форми та методи навчання: розв’язування педагогічних задач, тестування, мікрОВикладання, наведення прикладів, індивідуальні завдання, ділові ігри.

Творчий рівень(аналіз). Студенти мають проаналізувати основні положення “Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти”. Виділити структурні компоненти процесу виховання. Проаналізувати основні напрями виховного процесу. Охарактеризувати взаємозв’язок понять “виховання” і “самовиховання”. Проаналізувати особливості різних класифікацій методів та засобів виховання. Використовувати набуті знання у нестандартних ситуаціях, при розв’язуванні складних виховних проблем під керівництвом викладача. Застосовані форми та методи навчання: вивчення, аналіз, конспектування педагогічної літератури, аналіз педагогічних понять, концепцій виховання, контент-аналіз, аналіз повідомлення, доповіді на занятті, коментоване читання, рецензування, розв’язування педагогічних задач проблемного характеру.

Дослідницький рівень (синтез). Майбутні педагоги розкривають сутність досвіду вчителів-новаторів у галузі виховання. Розробити план різних за формою виховних заходів. Написати реферати з актуальних проблем виховання. Розробити опорну схему одного з напрямів виховного процесу. Визначити одну з актуальних проблем виховання дітей і розробити шляхи та технологію її розв’язування. Узагальнити результати своєї діяльності Застосовані форми та методи навчання: реферативні форми роботи, доповіді, розробка опорних схем, таблиць, моделювання виховних заходів, розробка рольових ігор, диспути, дискусії, рольове проектування.

Оцінно-узагальнюючий рівень (оцінка). Студенти здатні оцінити значення того чи іншого матеріалу у цілісній системі розділу, ґрунтуючись на чітких критеріях оцінки. Обґрунтувати логіку побудови педагогічних систем А. С. Макаренка, В. О. Сухомлинського та порівняти їх на основі розроблених чинників. Виділити інноваційні підходи у педагогічних системах М. Монтесорі, С. Френе, Я. Корчака та оцінити їх внесок у загальну теорію виховання та розвитку особистості. Обґрунтувати педагогічні здобутки вихователів-майстрів за визначеними критеріями для визначення перспектив розвитку української системи виховання. Побудувати один з варіантів гуманістично орієнтованої класифікації методів та принципів виховання. Застосовані форми та методи навчання: експертна оцінка, ділова гра, проведення експерименту, мозковий штурм, колективний пошук, анкетування, тестування.

Створена технологія професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів до формування виховної майстерності майбутніх педагогів передбачає цілеспрямованість, керованість, контрольованість, оптимальність навчального процесу, тобто побудову такого процесу, який можна відтворити і який приводить до проектного результату.

Список використаних джерел

1. Кремень В. Г. Філософсько-освітня діяльність: інноваційні аспекти // Становлення і розвиток науково-педагогічних шкіл: проблеми, досвід, перспективи: зб. наук. праць / за ред. В. Кременя, Т. Левовицького. Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2012. С. 10–26.

2. Практикум з педагогіки : навч.-метод. посіб. / [за заг. ред. О. А. Дубасенюк, А. В. Іванченка]. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2005. 432 с.

3. Технології професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів : навч. посіб. : у 2-х ч. / [за заг. ред. О. А. Дубасенюк]. Житомир : Житомир. держ. пед. ун-т, 2001. Ч. 1 : Технології загальнопедагогічної підготовки майбутніх учителів. 260 с.

Дейдиш Лариса Анатоліївна,
завідувач сектору змісту
позашкільної освіти
ДНУ «Інститут модернізації
змісту освіти», Київ

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Формування єдиного європейського освітнього простору, ініційоване підписанням Болонської декларації передбачає зміну підходів до розвитку підростаючого покоління, здатного до активного реагування на зміни в життєвій діяльності. Освіта в інтересах збалансованого розвитку ураховує пов'язані між собою екологічні, економічні та соціальні проблеми, сприяє зміні поглядів, забезпечує розвиток критичного мислення та використання особистісного потенціалу, розширює можливості для розроблення нових підходів до розв'язання проблем [1].

Однією з ключових вимог Болонського процесу є підвищення якості освіти. В умовах конкуренції знань в освітньому просторі України актуальною є проблема підвищення якості шкільної та позашкільної освіти. Активний пошук концепцій і моделей неефективного розвитку освітньої галузі зумовлюється внутрішніми потребами освіти як системи, що розвивається, так і зовнішніми вимогами динамічного світу. Такі завдання зумовлюють необхідність розроблення й практичного впровадження новітніх освітніх технологій, переорієнтації на компетентнісний підхід [2].

Важливі положення компетентнісного підходу в освіті представлені в працях І. Д. Бега, І. Г. Ермакова, О. Л. Коноко, О. О. Овчарук, О. І. Пометун, О. Я. Савченко, а також Дж. Равена та інших дослідників, і стосуються вони переважно шкільної освіти. Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить: життєва компетентність – поняття не нове. Варто сказати, що не існує єдиного узгодженого визначення та переліку ключових компетентностей, оскільки це насамперед замовлення суспільства на підготовку його громадян – такий перелік багато в чому визначається узгодженою позицією соціуму в певній країні або регіоні. З освітньої точки зору сформульоване таке визначення поняття «компетентність»: це готовність вихованця використовувати засвоєні знання, навчальні вміння та навички, а також способи діяльності в житті для вирішення практичних і теоретичних задач [6]. В Академічному словнику української мови зазначено: компетентний – який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний; тямущий.

Законом України «Про освіту», розробленому на основі Концепції «Нова українська школа», проголошено курс на впровадження компетентнісного підходу до освіти. У статті 12 зазначено: «Метою повної загальної середньої освіти є всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна

до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності. Досягнення цієї мети забезпечується шляхом формування ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності: вільне володіння державною мовою; здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами; математична компетентність; компетентності у галузі природничих наук, техніки та технологій; інноваційність; екологічна компетентність; інформаційно-комунікаційна компетентність; навчання впродовж життя; громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей; культурна компетентність; підприємливість та фінансова грамотність; інші компетентності, передбачені стандартом освіти».

Компетентнісний методологічний підхід передбачає спрямованість освітнього процесу на досягнення інтегральних результатів у навчанні, якими є загальні (базові, ключові) і спеціальні (предметні) компетентності тих, хто навчається. Загальні (базові, ключові) компетентності забезпечують наступність і послідовність навчання впродовж усього життя людини, вони поступово поглиблюються і збагачуються залежно від рівня освіти [7].

Сутнісними ознаками компетентнісного підходу в позашкільній освіті є діяльнісний характер узагальнених умінь в поєднанні з предметними знаннями і уміннями в конкретних галузях, а також здійснювати вибір, виходячи з адекватної оцінки себе в конкретній ситуації [6].

Функції компетентнісного підходу в позашкільній освіті включають:
функцію формування компетентнісної особистості;
функцію забезпечення якості позашкільної освіти;
функцію підвищення ефективності процесу навчання, виховання, розвитку та соціалізації.

У компетентнісному підході пріоритетом є мета, вектори якої спрямовані на навчання, самовизначення (самодетерміацію), самоактуалізацію, соціалізацію і розвиток індивідуальності.

Враховуючи різноманітність підходів щодо визначення структури та переліку компетентностей, в позашкільній освіті виділяють такі компетентності: пізнавальну, практичну, творчу, соціальну.

Пізнавальна компетентність є першою в основі реалізації компетентнісного підходу в позашкільній освіті. Вона забезпечує оволодіння поняттями, знаннями про культуру, природу, техніку, суспільство; сфери життєдіяльності людини; види, способи, засоби праці, матеріали та інструменти; морально-психологічні якості особистості; способи організації вільного часу тощо. Також ця компетентність сприяє засвоєнню вихованцями технічної, екологічної, економічної та іншої термінології.

Сукупність морально-психологічних, емоційно-вольових, трудових понять, знань, переконань, якими оволодівають діти в процесі розвитку пізнавальної компетентності, є основою для формування у них принципів, світогляду, якостей.

Практична компетентність спрямована на формування вмінь та навичок особистості застосовувати отримані поняття та знання на практиці. Серед них основні види пізнавальної, дозвіллевої діяльності, роботи з матеріалами та інструментами, виготовлення різноманітних виробів тощо. У сучасних умовах зростає роль уміння здобувати інформацію з різних джерел, засвоювати, поповнювати та оцінювати її, застосовувати способи пізнавальної діяльності.

Творча компетентність знаходиться в основі реалізації компетентнісного підходу в позашкільній освіті і забезпечує творчу, трудову, раціоналізаторську, винахідницьку діяльність, розвиток здібностей особистості.

Творча компетентність в позашкільній освіті зумовлює навчання дітей творчості, формування у них з раннього віку досвіду творчої діяльності, майстерності, розвитку творчих здібностей, нахилів. Це здійснюється в процесі розв'язання вихованцями творчих завдань, пошуку раціональних шляхів і способів виконання роботи, внесення раціональних пропозицій, самостійного визначення технології виготовлення виробів тощо.

Водночас формування творчої компетентної особистості неможливе без розвитку культури праці, комплексу особистісних якостей, потрібних людині як суб'єкту сучасного виробництва і культурного розвитку суспільства.

Соціальна компетентність спрямована на виховання та розвиток загальної культури особистості, здатності до співпраці, самореалізації та самовизначення; визначає сукупність якостей людини, що становлять її імідж, індивідуальний стиль діяльності.

Соціальна компетентність у позашкільній освіті забезпечує формування активної життєвої позиції, адаптацію, готовність до безперервної освіти, конкурентної боротьби на ринку праці, потребу ініціативного включення в систему нових економічних відносин, підприємницьку діяльність. Її засвоєння обумовлює прояв та розвиток важливих людських якостей особистості, ставлення до праці; засвоєння соціального досвіду. Соціальна компетентність характеризує взаємодію людини з суспільством, соціумом, іншими людьми. Ця компетентність як сукупна характеристика громадянської зрілості професіонала виступає одночасно як соціальна дієздатність, його вміння передбачати наслідки своїх дій, робити правильний вибір при їх виконанні, дотримуватися балансу загальних і особистих інтересів.

Позашкільна освіта як невід'ємна складова системи освіти має досить потужний потенціал для становлення і розвитку компетентностей особистості. Цей потенціал полягає в змісті позашкільної освіти, її формах, методах, умовах. Зміст позашкільної освіти об'єктивно орієнтований на

реальні інтереси, потреби дітей різного віку. Форми організації освітнього процесу, як правило, орієнтовані на включення дітей в реальну діяльність.

Таким чином, аналіз компетентнісного підходу дозволяє розглядати його в методичному аспекті і зумовлює оформлення науково-обґрунтованої методики. Також необхідність розробки методики позашкільної освіти на основі компетентнісного підходу обумовлена неопрацьованістю пропонованої проблеми в освітньому просторі, несформованістю підходів до компетентностей, дидактичного об'єму універсальних умінь і навичок, що ускладнюють розробку і застосування в освітньому процесі [3].

Список використаних джерел

1. Позашкільна освіта: теоретичні і практичні аспекти розвитку: у 3 кн.: монографія/ за заг. ред. к.п.н. Л. В. Тихенко. Суми: Університетська книга, 2013. кн. 1– 270.

2. Тихенко Л. В. Болонський процес і розвиток творчих здібностей учнів в МАН / Л. Тихенко, В. М. Брацихін // Тези доповідей науково-технічної конференції викладачів, співробітників, аспірантів і студентів фізико-технічного факультету. Суми: Вид-во СумДУ, 2007.

3. Биковська О. В. Теоретико-методичні основи позашкільної освіти в Україні: Монографія. К.: ІВЦ АЛКОН, 2006. 356 с.

4. Зеер Э. Ф., Павлова А. М., Сималюк Э. Э. Модернизация профессионального образования: компетентностный подход: Учебн. Пособие. М., 2005. 211 с.

5. Юлія Шокало Любов Лівандовська. Роль компетентнісного підходу в позашкільній освіті та в процесі організації науково-дослідницької діяльності учнів Малої академії наук. Режим доступу: <http://man.rv.ua/wp-content/uploads/2018/09/Formuvannya-kompetentnostej.pdf>

6. Шляхи формування компетентностей учнів [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://studopedia.com.ua/1_192694_shlyahi-formuvannyakompetentnostey-uchniv.html.

7. https://uk.wikipedia.org/wiki/Компетентнісний_підхід#:~:text=Компетентнісний%20підхід%20-%20спрямованість%20освітнього%20процесу,%20компетентності%20тих%20хто%20навчається.

ВИХОВНА СИСТЕМА ШКОЛИ: СУТНІСТЬ, РОЗВИВАЛЬНО-КОРЕКЦІЙНІ І ЗАХИСНІ ПАРАМЕТРИ

Єрмаков Іван Гнатович,
завідувач сектору,
кандидат історичних наук
ДНУ «Інститут модернізації
змісту освіти», Київ

Нині в Україні особливої актуальності набувають проблеми виховання творчої особистості, громадянина на основі оволодіння гуманістичними цінностями, нормами демократичної культури. Як зазначила видатний український педагог Софія Русова, «виховання є передання найкращих моральних заповітів і знання попередніх поколінь для того, щоб із дитини виробилася людина в найкращому значенні слова».

Тому школа нового типу – це передусім виховний заклад, що сприяє духовному становленню особистості учня, створенні умов для його самореалізації у різних видах творчої праці, задоволенню потреб та інтересів дітей. Це зумовлює необхідність теоретичного переосмислення філософії, мети виховання, провідних теоретико-методологічних принципів, впровадження технологій діалогічного спілкування, освоєння діагностики та критеріїв ефективності виховного процесу.

Важливим завданням теорії і практики є наукове осмислення першого досвіду становлення виховних систем у гімназії, ліцеях, коледжах, колежах, школах-комплексах, сімейних, авторських, приватних школах. Із урахуванням типу навчального закладу важливо простежити тенденції, вичленити закономірності, критерії зрілості виховної системи. Це складне теоретико-практичне завдання неможливо вирішити, не створивши всеукраїнський банк варіантів виховних систем у школах нового типу.

Становлення виховних систем у школах нового типу відбувається у протиборстві консервативного в прогресивного. У деякі з них переноситься негативний досвід ігнорування виховної роботи. Сьогодні важливо переосмислити зміст, форми і методи виховання у контексті самореалізації особистості, забезпечити його гнучкість, динамізм, оперативність максимально врахувати потреби та інтереси здібних та обдарованих дітей.

Виховна система – це цілісний організм, який виникає в процесі інтеграції основних компонентів виховання (мета, суб'єкти виховання, їх діяльність, спілкування, відносини, кадровий потенціал, матеріальна база), що сприяє в кінцевому рахунку духовному розвитку і саморозвитку особистості, створенню своєрідного, за визначенням К. Д. Ушинського, духу школи.

Поняття «виховна система школи», на думку Л. І. Новикової, являє собою те найширше «поняття», яке включає в себе всі системні поняття, зв'язані зі школою, як «підсистеми». Таким чином, виховну систему становлять і матеріальні, і процесуальні, й ідеальні компоненти.

Категорія виховних систем школи допомагає адекватному розумінню багатьох сучасних педагогічних реалій. Так, новаторський рух педагогів переходить від пошуку окремих, часткових засобів підвищення ефективності виховного процесу до вироблення цілісних моделей шкільних виховних систем.

Успішність реалізації освітніх функцій школи залежить від таких інтегральних характеристик, як соціально-психологічний клімат, дух школи, стиль життєдіяльності.

Важливим показником системності щодо школи як соціально-педагогічного об'єкта є впорядкованість.

Розуміння сутності виховної системи значною мірою залежить від того змісту, який вкладається в поняття виховання. На наш погляд, конструктивним є розуміння виховання як процесу розвитку дитини – суб'єкта культури і власної життєтворчості, передачі їй творчих і соціокультурних цінностей у процесі особистісної взаємодії та діалогічного спілкування педагога та учня. Основою виховання людини як творчої, гуманістичної особистості є, безумовно, багатогранність, альтернативність системи духовних цінностей – моральних, етичних, світоглядних та інших ідей, ідеалів, що служать для зростаючої особистості базою для вибору і конструювання власного суб'єктивно значущого життєвого ідеалу, оскільки лише той ідеал, до творення якого дитина докладе чималі зусилля, стає реальним, внутрішнім регулятором її дій, вчинків, поведінки в цілому.

Отже, в практичній діяльності важливо постійно звертати увагу на аксіологічні, ціннісні аспекти виховання. Як зазначив Микола Бердяєв, «особистість є категорія аксіологічна, оцінна». Особистість не може мислити ні біологічно, ні психологічно, ні соціологічно. Особистість – духовна і передбачає існування духовного світу. Цінність особистості є вища ієрархічна цінність у світі, цінність духовного порядку.

Проблема цінностей – це значною мірою проблема ставлення суб'єкта (людини) до об'єктивних матеріальних і духовних результатів людської праці. Поняття цінностей включає оцінку суб'єктом суспільних явищ, їх об'єктивного значення в певних історичних умовах. Цінності розкривають способи бачення світу, прийняття або заперечення дій. Це ті концентровані форми, в яких відливаються ідеологічні і світоглядні уявлення людини. Цінності здаються пунктами опори, орієнтирами для визначення смислу і змісту життя. Зміст поняття «цінність» більшість учених характеризує через виділення цілого ряду характеристик, зокрема таких, як значущість, нормативність, корисність, необхідність. підхід до виховання як процесу оволодіння цінностями духовної культури є надзвичайно важливим, оскільки розкриває нові грані розвитку особистості в ХХІ столітті.

У новій ієрархії цінностей шлях самоосвіти, самореалізації, еволюції духу набуває першорядної значущості. Збереження індивідуальності, її суб'єктивності, духовності – гарант виживання цивілізації. Ось чому роль і значення людського виміру і діяльності школи буде постійно зростати.

Питання про цінності є по суті питання про мету виховання. Цінності іманентно містяться у структурі мети будучи її вищими регуляторами.

Благородні цілі духовного становлення особистості будуть досягнуті за умови цілісного підходу до виховного процесу, подолання рудиментів функціонального вирішення складних виховних проблем. Поняття виховання, а не навчання мають стати вихідними, провідними при визначенні результативності діяльності школи нового типу.

Які актуальні питання виховання вирішують гімназії, ліцеї, школи-комплекси?

- 1) Це, по-перше, філософсько-світоглядна підготовка учнів, допомога їм у визначенні сенсу життя в умовах радикальних соціально-економічних знань, нових форм господарювання.
- 2) По-друге, формування цілісного ставлення до власного життя, потреби в його проектуванні та реалізації, розвиток творчого потенціалу кожної дитини, реалізація її нахилів та здібностей у різних сферах людської діяльності та спілкування.
- 3) По-третє, формування загальнолюдських норм гуманістичної моралі і добра, взаєморозуміння, милосердя, віри в творчі, можливості людини, терпимості, культури спілкування, культивування інтелігентності.
- 4) По-четверте, розвиток внутрішньої свободи, здатності об'єктивної самооцінки та саморегуляції поведінки, почуття власної гідності, самоповаги, готовності і здатності до рефлексії.
- 5) По-п'яте, виховання позитивного ставлення до праці як вищої цінності у житті, розвиток потреби у творчій праці.
- 6) По-шосте, виховання і розвиток потреби у здоровому способі життя. Оволодіння новим інтелектуальним баченням світу і визначення свого місця в новому значною мірою залежить від поглиблення культуротворчого потенціалу школи нового типу. Надзвичайно актуально звучать слова Миколи Костянтиновича Реріха про необхідність відкриття у школах шляху до творчості, великого мистецтва, розвитку інстинкту творчості з малих літ дитини. Лише на цьому шляху можна зберегти серце дитини від гримас життя. Український колеж, школа-гімназія №59 м. Києва постійно дбають про те, щоб освоєння духовних цінностей носило не пасивний, а активний характер. Важливими складовими поглиблення культуротворчого потенціалу школи є:

розкриття проблем духовності у контексті діалогу культур;

висвітлення у змісті навчальних курсів філософії, теорії та історії світової культури та мистецтва, місця культури України у контексті світової цивілізації;

формування в учнів різнобічних духовних потреб і інтересів, створення умов для їх самореалізації у різних видах художньої творчості;

інтеграція школи нового типу із соціокультурним середовищем, співдружність із закладами культури та мистецтва.

Головне – **забезпечити єдність виховання і життя дітей, організацію виховання не як сукупності заходів, а як цілісної системи творчої діяльності учнів, використання життєвих і виховних ситуацій для переживання дітьми емоційних станів, вибору.**

Виховна система зорієнтована на конкретні умови, враховує інтереси і потреби реальних дітей і дорослих, тому вона не може бути ідентичною у різних регіонах, навіть у двох сусідніх ліцеях і гімназіях. У сучасній виховній системі школи реалізується інтегруюча, регулююча та розвивальна функції. **Інтегруюча** поєднує в одне ціле раніше розрізнені, неузгоджені виховні впливи. **Регулююча** функція спрямована на впорядкування педагогічних процесів, на управління ними. **Розвивальна** функція забезпечує динаміку системи, яка характеризується, з одного боку, оптимізацією її функціонування, а з іншого, – її оновленням, удосконаленням. Спостереження останніх років дозволяють твердити про наявність деяких нових функцій шкільних виховних систем – функцій захисту, корекції, компенсації і реабілітації.

Для багатьох дітей школа – це дім, де тебе обігріють, заспокоять, нададуть допомогу. У цих умовах виховна система школи – чи не єдиний фактор захисту, гарант виживання та безпеки підростаючих поколінь. Це прояв захисної функції виховної системи.

Функція корекції викликана передусім незвичним індустріальним бумом в усіх сферах життя сучасної людини. Кожне джерело інформації пропонує свої зразки мислення і дії, свої політичні та матеріальні орієнтири. Палітра думок, поглядів, ідей, оцінок надзвичайно різноманітна. І знову на допомогу приходить школа. Вона коригує вплив зовнішнього середовища своїми цінностями, орієнтирами, правилами життя, виробленими в цій системі і добровільно прийнятими всіма членами даної спільноти.

Сьогодні особливо зростає значення компенсаційної функції школи. Саме в школі має бути створена така модель людських відносин, така атмосфера духовності, емоційності людської особистості, якої сьогодні так не вистачає в навколишній дійсності, де навіть саме людське життя знецінюється.

Виховна система школи має складну організаційну структуру, що включає мету, заради якої вона створюється, діяльність і спілкування, що забезпечують її реалізацію, відносини, освітнє середовище тощо. Цілісність дитини – її мета, об'єкт, суб'єкт і результат. Вона ж входить до структури суб'єкта і є показником ефективності системи. Якщо система зорієнтована на особистість дитини, на розвиток її природних здібностей, на створення в школі обстановки соціальної захищеності її творчої співдружності, така система гуманістична за своїм характером, за своїм типом. Оновлення системи, якщо вона в цілому прогресивна, як правило, йде в напрямку її ускладнення: вдосконалюється мета, різноманітнішою стає діяльність, гуманістичнішими відносини, розгалуженішими зв'язки і, звичайно, глибиннішими управлінські процеси. Провідним методом оновлення

системи, введення в неї новацій є метод педагогічного моделювання. Модель системи – це цілісне уявлення про виховну систему, яка складається в конкретній школі. Привабливість такого моделювання полягає в можливості програти черговий варіант системи, прогнозувати результат її реалізації. Процес оновлення системи, зв'язаний із введенням новацій, як правило, носить суперечливий характер. Новоутворення не завжди органічно вкладаються у виховну систему. Їх введення викликає збої і вимагає попереднього моделювання нового стану системи, що передбачає ті зміни, які відбуваються в її структурі, функціях, внутрішніх та зовнішніх зв'язках, відносинах.

Модель необхідна для створення «нової системи», якщо це створення – плід не випадкового рішення. Осмислене створення нової системи передбачає: висування провідної ідеї, розробку побудованої на її основі концепції, оволодіння цією концепцією колективним суб'єктом системи, яка формується, створення зовнішніх умов, сприятливих для її становлення і розвитку.

Шкільні виховні системи гуманістичного типу виникають, розвиваються, перебудовуються. Важливими для управління системою є зміцнення її системності на кожному етапі її розвитку, створення дійових зв'язків між її компонентами. Створення, зміцнення і коригування зв'язків між компонентами системи повинно забезпечувати цілісність системи. Але головний критерій ефективності розвитку гуманістичної виховної системи – розвиток особистості дитини.

Процес розвитку виховної системи значною мірою визначається тим, що вона є самоорганізованою системою.

Розвиток виховної системи школи являє собою закономірний процес із властивими йому суперечностями. Розвиток системи може мати багато варіантів, але далеко не всі вони мають педагогічну цінність, не всі сприятливі для особистого розвитку школярів.

Система реалізації виховних систем спрямована у кінцевому результаті на плекання базової культури, забезпечення пріоритетності людини, становлення її фізичного і морального здоров'я, відтворення й трансляцію культури і духовності в усій розмаїтості вітчизняних і світових зразків.

Виховна система школи – явище динамічне. Воно народжується, удосконалюється, оновлюється. Управління виховною системою здійснюється через конкретизацію цілей виховання, розширення провідних видів діяльності, запровадження новацій у виховний процес, діяльність соціально-психологічної служби, яка забезпечує коригування і удосконалення відносин, розширення взаємодії із середовищем. Школи нового типу знаходиться на початковому етапі становлення виховних систем. Триває осмислення першого позитивного і негативного досвіду. Розпочато експерименти із різних напрямків розвитку творчої особистості, створення умов для її реалізації.

Сама виховна система школи – не самоціль. Основними показниками управління системою є особистість дитини, її самооцінка, включеність у

діяльність, суб'єктна позиція у цій діяльності, її ціннісна орієнтація, характер самореалізації. У зв'язку з цим особливо важливим є особистісний підхід в управлінні процесом розвитку системи, в коригуванні відносин, які склалися.

Для характеристики виховної системи школи великого значення набуває таке поняття, як тип системи. Система, зорієнтована на самореалізацію суспільних сил дитини, забезпечення фізичного, психічного, морального і духовного здоров'я учня, є гуманістичною. Виховна система будь-якого рівня не є застиглою, а такою, яка постійно розвивається. З'являються і зникають різні ідеї, уявлення, стійкі способи взаємодії між людьми, ті чи інші види діяльності, організаційні структури; ускладнюється і впорядковується життєдіяльність колективу чи, навпаки, збільшується дезорганізація – всі ці явища характеризують процес розвитку виховної системи.

У кожній виховній системі ми знаходимо механізми збереження, відтворення способів життєдіяльності, традиції, відтворення зразків поведінки. Виховна система окремого навчального закладу має власну логіку розвитку. Система живе до того часу, поки існує ряд її основних станів, які регулярно відтворюються, мають відносно постійний сенс для суб'єктів даної системи як ознаки самостійності системи. Становлення і розвиток системи відбуваються не стихійно, а шляхом педагогічного управління цим процесом, який передбачає самоврядування і саморегуляцію.

Гуманістична виховна система завжди відкрита, не завершена, їй протипоказані жорсткі програмування, тотальна впорядкованість, яка підпорядковує особистість дитини адміністративним вимогам чи моральному престижу колективу. У тканині життєдіяльності школи нового типу зберігаються своєрідні «зони неупорядкованості», не обмежені організаційним чи ціннісним впливом системи. Із врахуванням суспільних тенденцій у школах нового типу України осмислюються методологічні, аксіологічні, технологічні аспекти досягнення нової якості виховання й самовиховання здібних та обдарованих дітей. Триває процес становлення оригінальних виховних систем, що відповідають профілю навчального закладу, особливостям психічного і морального розвитку учнів, їхнім духовним потребам.

Кириченко Валентина Іванівна,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник лабораторії
фізичного розвитку і здорового способу життя
Інститут проблем виховання НАПН України,
Київ

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО УСПІШНОЇ ОСОБИСТОСТІ З ПОЗИЦІЇ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

Науковці і педагоги-практики з великою тривогою наголошують, що школа надає багато знань про навколишній світ і зовсім мало про життя, про саму людину, а без цього неможливе життєве самовизначення особистості. Справді, старшокласники досягаючи віку, який характеризує певний рівень їх дорослості, майже не володіють базовими знаннями про себе: не усвідомлюють властивостей свого темпераменту, характеру, не знають особливостей свого мислення, власних здібностей, професійної придатності, причин, що унеможлиблює розвиток у них здатностей необхідних для успішної життєдіяльності; не готові до виконання великого спектру соціальних ролей.

Така ситуація детермінує потребу в розвитку учнів життєвої компетентності як запоруки оптимального включення старшокласників в систему економічних, соціальних, політичних та культурних відносин, які складають основу суспільно-економічного життя.

Життєво компетентна особистість здатна на здійснення життєвих та соціальних новацій, до життєтворчості, зорієнтованої на соціальну активність та соціальну мобільність. Життєво компетентна особистість активно і творчо перетворює, розвиває себе і своє середовище згідно з власними цінностями, нормами моралі.

Природно, що успішний розвиток українського суспільства пов'язується саме зі зростанням числа життєво компетентних особистостей, що, без сумніву, сприятиме підвищенню життєвої компетентності всього суспільства. Усвідомлюючи це, основну увагу педагоги повинні звернути на розвиток у дітей *здатностей* до адаптації, готовності до трансформації й безстресового прийняття змін, *умінь* генерування креативних рішень, ініціювання конструктивного розв'язання різноманітних суспільно-політичних проблем, відповідального користування особистими свободами і поважання прав іншої людини, *навичок* продуктивної самореалізації в обраному виді діяльності й проявів просоціальної громадянської позиції. Вищезазначені завдання визнаються актуальними як системою освіти й українським суспільством, так і міжнародною спільнотою.

Світовий досвід та інноваційна практика роботи закладів освіти доводять, що найефективнішим методом такої підготовки старшокласників є

формування досвіду успішної життєдіяльності, яка не тільки орієнтується на особистісний розвиток, але й дозволяє ефективно гармонізувати потреби особистості у самореалізації з потребами локальних спільнот, громади і суспільства.

Оптимальним шляхом розвитку соціальної успішності є впровадження компетентісно спрямованого підходу, який сприяє набуттю вихованцями життєвої компетентності, стрижневих життєвих компетенцій, які даватимуть їм можливість успішно інтегруватися в суспільство, визначати і втілювати свою життєву стратегію і життєвий проект, бути мобільними і конкурентоспроможними, здатними до самоорганізації, самореалізації, розкриття свого творчого потенціалу, свідомого життєвого вибору та прийняття відповідальних рішень.

Впровадження компетентісного підходу сприятиме створенню умов для повноцінного розвитку функцій особистості. В. Сериков виділив такі функції:

- функція буття, що полягає в пошуках сенсу життя та творчості;
- формувальна функція (формування образу «Я»);
- функція вибірковості (здатність людини до вибору);
- функція рефлексії (особистість повинна оцінювати своє життя);
- функція відповідальності («Я відповідаю за все»);
- функція автономності особистості (у міру розвитку вона дедалі більше стає вивільненою від інших факторів).

Ще одним приводом для впровадження компетентісного підходу є превенція таких небезпечних соціальних явищ, як алкоголізм, наркоманія, проституція, ВІЛ/СНІД, негативна молодіжна субкультура, злочинність. Тривожні симптоми цих явищ багатовимірні й загрозливі. Вони містять у собі загрозу соціальної та моральної деградації старшокласників. Розвиток життєвої компетентності учнів може розглядатися як один з потужних засобів попередження та подолання вказаних негативних явищ.

Отже, на підставі узагальнення вище зазначеного можна виокремити сутнісні характеристики поняття **«компетентісний підхід»**: спрямованість на розвиток життєвої компетентності особистості як сукупності здатностей на основі набутих знань, умінь та навичок успішно вирішувати життєві проблеми, що виникають у конкретній ситуації. Для того щоб людина могла успішно виконувати певний вид соціальної діяльності, необхідно, щоб вона була обізнана з галуззю, в якій працюватиме, освоїла способи діяльності в професійній сфері; мала власний досвід творчого вирішення проблем; стійкі ціннісні орієнтації, які дають змогу дотримуватись правових і моральних норм, що регулюють поведінку людей; володіла компетенціями соціальної комунікації і взаємодії з іншими людьми, вирішення конфліктів, проблем; виявляла готовність активно діяти та співпрацювати у соціумі. Відтак, освоєння теоретичних основ і технології використання такого підходу у вихованні є особливо нагальним і важливим, оскільки сприятиме вихованню

дітей та учнівської молоді відповідно до суспільних запитів та нових соціокультурних умов.

Компетентнісний підхід створює сприятливі можливості для удосконалення процесу виховання, а саме: забезпечення інтегративного підходу до його організації, його варіативності та особистісної орієнтації; посилення у змісті і формах організації практично-діяльнісного спрямування.

Сутність компетентнісного підходу полягає в тому, що він є методологічною орієнтацією у виховній взаємодії педагога і вихованця, що допомагає останньому розробити життєву стратегію по досягненню успіху. Його основними ідеями є:

1. Виховання має бути (а не декларативно проголошуватися) рівноправною складовою педагогічного процесу.

2. Виховання – це інтерсуб'єктний процес. Виховання компетентного учня – це виховання суб'єкта життя, суб'єкта успішної життєтворчості.

3. Виховує не пустопорожнє моралізаторство, а практична співдіяльність та духовне спілкування вчителя й учня.

4. Виховання – це засіб становлення оптимальної життєвої стратегії учня.

Стратегія побудови виховного процесу в плануванні компетентнісного підходу передбачає виховання особистості, яка має розвинену життєву компетентність, спроможна самостійно збагачувати її у процесі власної життєдіяльності, творення індивідуального життя та участі в творенні життя суспільства.

Ми поділяємо наукову позицію І.Г. Єрмакова, який, специфічними принципами компетентнісного підходу до виховання визначає наступні:

- *принцип суб'єктності виховання* – процес виховання має орієнтуватися на становлення учня як суб'єкта власної життєдіяльності (пізнання, відносин, діяльності, спілкування), життєтворчості;

- *принцип рефлексивності* – у більшості випадків більш корисною є не сама виховна дія, а її осмислення вихованцем та аналіз учителем; одним з найважливіших, стрижневих завдань інтелектуального та морального виховання є прищеплення вихованцю потреби в рефлексії, здатності аналізувати та оцінювати власні дії, свою життєву ситуацію;

- *принцип творчості* – виховання життєстійкості, життєздатності та життєтворчості учня не може і не повинно обмежуватися заялженими виховними штампами; ефективність виховання залежить від здатності вихователя, знайти нестандартне, творче розв'язання виховної ситуації; поза творчістю у вихованні складно зберегти і примножити творчий потенціал особистості вихованця;

- *принцип результативності* – процес виховання повинен призводити до конкретних життєвих результатів, а саме – до розвитку життєвої компетентності, життєвих компетенцій особистості – у цьому запорука його гуманності та ефективності;

- принцип проектування та конструювання виховного простору – основним чинником розвитку життєвої компетентності (і життєвих компетенцій) є не окремі виховні впливи, а саме життя школи, той виховний простір, яким вона є: глибина, широта та узгодженість виховних умов та вимог, які висуваються учню всією життєдіяльністю школи та його життєдіяльністю в ній; звідси – ефективне виховання – це, передусім, проектування та впровадження ефективного виховного простору, спрямоване на плекання вільної, самодостатньої, соціально мобільної особистості, яка вміє приймати рішення і несе за них відповідальність.

Технологічний арсенал компетентнісного підходу складають форми, методи і прийоми, які відповідають таким вимогам:

- діалогічність;
- діяльнісно-творчий характер;
- спрямованість на особистісний розвиток учня, розвиток його життєвої компетентності.

Це можуть бути діалог, командні онлайн-ігри, життєве проектування, соціальна практика, участь у соціальних проєктах, ділові ігри, тренінги, створення ситуації вибору та успіху, рефлексія, цільові творчі програми, методи діагностики і самодіагностики, портфоліо успіху, групова робота над креолізованими текстами (комікси, буктрейлери, мотиватори, кардмейкінги тощо), а також створення системи фасилітації й педагогічної підтримки учнів в процесі їхнього саморозвитку та самореалізації.

Список використаних джерел

1. Єрмаков І. Г. Феномен компетентнісно спрямованої освіти. *Крок за кроком до життєвої компетентності та успіху*. Київ : «Лат і К», 2003. С. 6–8.
2. Єрмаков І. Г., Пузіков Д. О. Проєктні обриси становлення життєстійкої і життєздатної особистості : практико-зорієнтований посібник. Запоріжжя : Хортицький навчально-реабілітаційний багатoproфільний Центр, 2006. 152 с.
3. Компетентнісний підхід у неперервній освіті : колективна монографія / за наук. ред. І. Г. Єрмакова, Донецьк: Каштан, 2012.
4. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : «К.І.С.», 2004. 112 с.
5. Сазоненко Г. С., Приступа В. В. Компетентність у системі неперервної освіти: акмеологічна модель : науково-методичний посібник. Макарів : Софія, 2013. 416 с.

Ковганич Галина Григорівна,
методист
Центр позашкільної роботи
Святошинського р-ну м. Києва

ГОСТРІ ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ: АНАЛІЗ ПРАКТИКИ, ПРОБЛЕМ, ШЛЯХІВ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Серед найгостріших проблем, що постали сьогодні перед освітою – проблема виховання дітей та учнівської молоді.

Здійснити аналіз проблеми виховання в сучасних закладах освіти неможливо без аналізу наукових досліджень, виховної практики. При цьому погляд повинен спрямовуватися не тільки й не стільки у минуле й сьогодні, скільки в майбутнє, оскільки виховання і майбутнє – два ключові аспекти, із позицій яких треба розглядати стан справ, що склався у вихованні та визначати його перспективи.

Тож спробуємо на основі аналізу наукових досліджень та виховної практики знайти відповіді на такі запитання:

- Що є змістом процесу виховання сьогодні?
- Яким воно має бути, щоб відповідати вимогам сучасності?
- Що заважає досягненню ефективності процесу виховання?
- Які шляхи розв'язання проблем?

Насамперед розглянемо, яка роль у сучасній школі відводиться вихованню? Є підстава стверджувати, що виховання як рівноправна складова освітнього процесу радше згадується в документах, ніж реалізується в життєдіяльності закладів освіти. Принаймні традиційно всіма визнається пріоритет навчання. Порівняно з ним, виховання є «падчіркою» сучасної освіти, хоча саме воно має бути її стрижневим компонентом.

Виховний процес здебільшого вчителями розглядається як моносуб'єктний процес, за якого вихованець постає лише об'єктом педагогічних впливів, а виховна діяльність складається з набору заходів, носить інформаційно-просвітницький характер.

З цього приводу відомий вчений Г. Костюк зазначав, що «...до невдач призводить те виховання, що зводиться до сукупності «заходів», зовнішніх впливів на вихованців, ігнорує внутрішній світ їхніх потреб, думок, почуттів і прагнень, через які воно тільки й може здійснювати свої цілі. Вчений зазначав, що в «такому вихованні виявляються відголоси спрощеного механічного розуміння психології людини».

«Розглядаючи дитину тільки як об'єкт, а не як живе життя (А. С. Макаренко) та ігноруючи її самодіяльність, самостійність, що зростає, виховання не приводить у дію її сили (не зважаючи на безліч різних виховних заходів) і тому практично працює «на холостому ході» (Г. С. Костюк).

У сучасній виховній практиці ще існує погляд а виховання як процес подолання негативних тенденцій в розвитку особистості та засіб перевиховання. Це підхід укоріненого ставлення до учня як об'єкта виховної дії та ігнорування його ролі як суб'єкта діяльності.

Досі спостерігається переважання у практиці закладів освіти повчального виховання, використання словесних методів виховання. У підготовці та проведенні виховних заходів учні є виконавцями волі дорослих, які самі планують і контролюють виховну діяльність учнів та оцінюють її наслідки.

У значній частині закладів освіти діти переважно орієнтовані на пасивно споживацькі та розважальні форми виховної діяльності. Домінування пасивних форм виховної діяльності суперечать самій природі дитини, сутності дитячого віку, оскільки саме в цей період основною рушійною силою розвитку дитини є її активність, що має проявлятися в усіх сферах життєдіяльності.

У сучасних закладах освіти не приділяється увага розвитку самості учнів, навчанню їх способів самопізнання, самоаналізу, саморозкриттю, саморозвитку, самовихованню.

Незнання учнями самих себе, принципів та способів роботи над собою веде до ряду асоціальних явищ, провокує виникнення в юній особистості домінант зла над добром, агресивності над миролюбністю, жорстокості над милосердям, страху над сміливістю, неробства над працелюбністю тощо. З цього приводу В. О. Сухомлинський зазначав: «Людина, котра нічого не знає про себе, погрожує великою бідною».

Зазначаючи, що вирішальну роль у становленні та самореалізації особистості відіграє самостійна роботи дитини над власним самовдосконаленням, котре може здійснюватися не інакше, як на основі її власних роздумів, переконань, особистого життєвого досвіду, рівня розвитку життєвих компетенцій, поставлених перед собою завдань у житті, праці, громадській діяльності, вважаємо необхідним відмовитися від насадження дітям вже «готового» змісту виховних дій.

Тому перш за все необхідно залучати дітей до виконання певних соціальних ролей, спонукати до ствердження загальнолюдських цінностей у власних вчинках, до пізнання культурних надбань та активної участі у їх збереженні та примноженні.

На практиці часто ми бачимо поверхові і формальні зміни, які не торкаються глибинних аспектів удосконалення виховного процесу.

Виховання має враховувати все багатоміття взаємозв'язків дитини з навколишнім середовищем, не відриватися від реального життя, від умов, через які воно може впливати, від попередньої історії розвитку кожного вихованця, його вікових та індивідуальних особливостей, його потреб, інтересів, запитів та ставлення до навколишньої дійсності.

Про це наголошує відомий вчений І. Бех зазначаючи, що «коли не створити дитині адекватних форм реалізації її вікових потреб, то самі ці

потреби не зникнуть, а шукатимуть інших форм реалізації, не виключаючи й асоціальних. Дилема, що постає досить гостра: або виховання з опорою на реальні вікові потреби вестиме за собою розвиток особистості, або ж цей розвиток пройде своїм стихійним ходом повз організоване виховання зі всіма властивими стихії наслідками».

Виховна діяльність часто ще не має достатньої науково-обґрунтованої методичної бази і здійснюється здебільшого спонтанно, безсистемно. Між тим Л. Виготський свого часу наголошував на необхідності відмовитись від стихійного начала у виховному процесі й протиставити йому «розумний опір та керування цим процесом, яке досягатиметься через раціональну організацію середовища».

На практиці простежується тенденція «факторного підходу» до виховного процесу, коли об'єктом змін стають лише окремі аспекти виховної діяльності навчального закладу.

Визначаючи зміст виховання, педагоги здебільшого роз'єднують його цілісність на звичні складники під назвою «фізичне», «моральне», «трудове», «економічне», «правове» тощо. Та чи складеться з цього набору цілісна особистість? Адже вона не є сумою означених частин, а складним і динамічним їх (і не лише їх) поєднанням.

Цілісним результатом виховання, як зазначає вітчизняний науковець О. Кононко має виступати життєва позиція «Я – у – Світі», яку можна охарактеризувати за формою (активна-пасивна), змістом (моральна-неморальна), спрямованістю (індивідуалістична-колективістична, матеріалістична-духовна), характером (самостійна-залежна, послідовна-суперечлива, ортодоксальна – гнучка), модальністю (позитивна, створювальна – негативна, руйнівна) тощо.

Одним із важливих шляхів підвищення якості виховання є його організація на діагностичній основі. Проте в практиці роботи закладів освіти діагностика поки що не скрізь усвідомлюється як обов'язковий компонент виховного процесу і не є органічною складовою професійної діяльності вчителя.

Результати численних досліджень свідчать про те, що педагогічна діагностика ще не стала органічним елементом виховного процесу в школі. Хоч педагоги (переважно класні керівники) проводять анкетування учнів, спостереження за ними, однак одержувана при цьому інформація, як правило, фрагментарна, не систематизується і не використовується з метою вдосконалення виховного процесу. Педагогічній оцінці піддаються здебільшого успішність і поведінка учнів, тоді як стан виховного процесу в цілому не аналізується.

Вивчення результативності виховного процесу здійснюється «на око» (за допомогою педагогічного спостереження й експертної оцінки), що не дає змоги одержати достовірну й повну інформацію про протікання процесів розвитку особистості учнів, формування духовно-моральної атмосфери, відносин у колективі, розвитку зв'язків і контактів із соціумом. У практику

аналізу ефективності виховної діяльності повільно впроваджуються сучасні методики психолого-педагогічної діагностики. Це пояснюється тим, що більшість педагогів мають недостатню теоретичну і методичну підготовку для організації виховного процесу на діагностичній основі, не володіють методами педагогічної діагностики.

Сучасна система виховання дуже повільно осмислює і використовує науково обґрунтовані уявлення про перспективи розвитку людства, вимоги до особистості в XXI столітті. Фактично, вона живе вчорашнім і сьогоднішнім днем, не думає про особливості того майбутнього світу, який виникає на наших очах. Це суттєво обмежує можливості підготовки учнів до життєдіяльності в нових суспільних умовах (культурних, економічних, політичних, інформаційних, технологічних тощо).

Отже, можна зробити висновок, що криза сучасної виховної ситуації проявляється у вигляді наступних деструктивних тенденцій:

- руйнуванні соціокультурного виховного середовища;
- збільшенні життєвих проблем дітей, погіршенні їх фізичного, психічного та духовного-морального здоров'я;
- відчуженні виховання від особистості дитини, виховання здійснюється само по собі, а кожна окрема дитина залишається наодинці зі своїми життєвими і духовно-моральними проблемами.

Як показує практика, оновлення та вдосконалення виховного процесу засобами внесення в нього локальних або модульних змін не дає бажаних результатів.

На думку І. Беґа стратегічними орієнтирами у сучасному вихованні мають бути:

- по-перше, істотна нейтралізація результатів негативних соціальних впливів;
- по-друге, пошук і використання ефективних психолого-педагогічних засобів та технологій, які забезпечували б виховання у дітей та молоді суспільно значущих соціальних і морально-духовних цінностей.

У зв'язку з цим, першочерговим завданням є створення в кожному закладі освіти ефективної виховної системи, яка включала б цілісний освітній процес, інтегруючий виховання, навчання і розвиток дітей.

Ця система має:

- удосконалювати самопізнання учня. Дитині корисно знати, які ситуації є для неї найвідповіднішими, здатними забезпечити їй самореалізацію й успіх, а яких варто, навпаки, уникати;
- надавати учневі допомогу в такому життєвому і професійному самовизначенні, яке б відповідало його індивідуальним рисам особистості;
- допомагати учневі в самореалізації через розкриття ним потенційних можливостей, відповідних цим рисам;
- допомагати учневі в такому розвитку компетентності, який би життєво орієнтував його відповідно до притаманних йому індивідуальних рис особистості;

- сприяти, через надання відповідних стимулів, задоволенню потреб учня, що впливають з його індивідуальних рис особистості;
- створювати умови, які б полегшували розкриття творчих можливостей учнів, відповідних його індивідуальним рисам особистості, і відтак сприяти б розвиткові цих можливостей;
- відмовитися від примушування учня до дій, не відповідних його індивідуальним рисам особистості;
- надавати учневі можливість обирати спосіб життєдіяльності, найбільш адекватний для нього з огляду на притаманні йому індивідуальні риси особистості;
- створити умови для розвитку, саморозвитку учнів в педагогічному процесі;
- створити ситуацію успіху учнів в діяльності;
- забезпечити свободу вибору учнів у виховній діяльності;
- організувати рефлексивну діяльність учнів;
- управляти процесом самоосвіти і самовиховання учнів.

Для дитини виховна система школи – це насамперед світ, який існує у спілкуванні, комунікації, у різних взаємозв'язках дітей і дорослих. Про цей аспект знаходимо у О. Захаренко такі думки:

«У школі учню має бути так, як в батьківській хаті. До школи він має бігти, а не йти, знаючи, що в школі він пізнає, відкриває свою сутність в цьому мінливому світі. В школі його не образять, на нього не гримнуть, а порадять, підтримають, дадуть можливість розкрити себе».

Отже, соціально-педагогічними умовами підвищення ефективності виховання дітей та учнівської молоді є:

1. Підвищення статусу виховання в закладі освіти. Виховання має бути (а не декларативно проголошуватися) рівноправною складовою освітнього процесу.
2. Становлення (розвиток) в кожному закладі освіти виховних систем, розроблення програм виховання для кожного класу.
3. Орієнтація на компетентнісний підхід, який передбачає спрямування реалізації виховних цілей і завдань на розвиток внутрішнього потенціалу особистості, сформованості її життєвої компетентності, життєтворчості, життєстійкості.
4. Застосування у ході виховної діяльності методологічних принципів гуманізації та демократизації виховного процесу; природовідповідності і свободовідповідності; системності; комплексності; диференціації; наступності та безперервності; культуровідповідності; інтеркультурності; партнерства.
5. Здійснення моніторингу виховного процесу, регулярне оцінювання й аналіз його результатів, які реально й конкретно виявляються у зміні динаміки розвитку учнів, класних колективів як основоположної умови визначення ефективності виховання.

6. Запровадження ефективної системи підвищення професійної компетентності класних керівників, педагогів як вихователів, створення мотивації кожного учителя до удосконалення виховної діяльності з учнями.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Виховання особистості. Особистісно-орієнтований підхід : науково-практичні засади. Київ: «Либідь». 2003. К. : Либідь, 2003. 280 с.
2. Кириченко В. Організація виховного процесу в класі. *Управління виховним процесом*. 2012. № 11–12. С. 8–13.
3. Ковганич Г. Виховна технологія колективної творчої діяльності. *Управління виховним процесом*. 2012. № 11–12. С. 28–32.
4. Ковганич Г. Розробка концепції і програми побудови виховної системи : ділова гра. *Управління виховним процесом*. 2012. № 3. С. 28–29.
5. Ковганич Г., Кириченко В. Технологія моделювання виховної системи. *Довідник директора школи*. 2012. № 8. С. 18–23.
6. Основні орієнтири виховання учнів 1–12 класів загальноосвітніх навчальних закладів України. Програма. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2008. 80 с.
7. Степанов Е. Н., Лузина Л. М. Педагогу о современных подходах и концепциях воспитания. Москва : ТЦ Сфера, 2003. 160 с.

Копосов Павло Германович,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий
співробітник
ДНУ «Інститут модернізації
змісту освіти», Київ

ДАЛЕКТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ «ДОБРО» І «ЗЛО» У ПРОЦЕСІ ВИХОВНОЇ РОБОТИ З МОЛОДДЮ

Поки молоді, сильні, бадьорі, не втомлюйтеся робити добро ...

Якщо в житті є сенс і мета, то сенс цей і мета зовсім не в нашому щасті, а в чомусь більш розумному і великому. Робіть добро.

А. П. Чехов

У сучасному глобалізованому світі відбувається процес модернізації всіх напрямків соціального життя людини: політичного економічного, культурного, і, звичайно, зміни торкнулися духовних і моральних аспектів життєдіяльності людини. Наразі відбувається трансформація традиційних духовно-моральних цінностей, що веде до їх зникнення або трансформації. Старше покоління прагне їх зберегти, а молодь не завжди ставиться до них з повагою, замінюючи усталені морально-етичні погляди на сучасний життєвий уклад [2, 52].

Молодь – специфічна соціально-демографічна група в структурі суспільства, що виділяється на основі певних, властивих тільки їй характерних однорідних ознак: вік, духовний світ, інтереси, соціальні цінності, устремління, вчинки, характер поведінки, що є активним учасником соціальних взаємин і на певних етапах свого становлення виконує роль об'єкта або суб'єкта громадського впливу [1, 1035].

Як відомо, молодь не може спиратися лише на усталені підходи у вирішенні таких проблем, як «добро – зло», «хороше – погане», «можна – не можна» та ін. Уявлення про добро і зло у молоді формуються в процесі пізнання навколишнього світу, пізнання самого себе, здійснення своєї діяльності. Це стає можливим, якщо визначені особистісні та соціальні цінності, що існують в суспільстві, в якому живе людина [1, 1038].

Але в процесі виховної роботи з молоддю педагогу не вдасться обійти ці гострі питання. Педагогу, перш ніж переконувати учнів у однозначному визначенні, що є «добро», а що є «зло», варто самому заглибитися у цю непросту філософську і світоглядну проблему, щоб не стати сліпим ідеологічним інструментом у чужих руках. Тим більше що, від того, як на ці питання відповідає особистість, соціум, залежить напрямок їх розвитку та громадянська позиція.

Існують абсолютистські концепції добра і зла. Їх представники онтологізують (надають статусу буття) добру і тлумачать зло як щось

негативне, що протистоїть буттю, спотворює його. Добро і зло протиставляють, стверджують, що добро за будь-яких умов не може переходити у зло, і навпаки. Категорії «добро» і «зло» розглядають як незмінні, абсолютно істинні, вони не піддаються сумніву.

Але є й релятивістські концепції добра і зла. У цій системі поглядів поняттю моралі надається умовне, відносне значення. Це призводить до суб'єктивізму в тлумаченні моральних понять і суджень, а також іноді до заперечення в них об'єктивного змісту, нерідко – до нігілізму та імморалізму загальнолюдських моральних цінностей. Релятивісти бачать те, що моральні поняття і уявлення різних народів, соціальних груп, людей, перебуваючи у зв'язку з їхніми проблемами, переконаннями та уподобаннями, мають суттєві відмінності, а також залежать від часу, конкретних життєвих ситуацій.

Так що ж таке «добро» і що таке «зло»? В уяві людини те, що приносить позитив, – це добро, негатив – це зло. Воно стосується окремої людини, групи людей, соціального прошарку, населення певної країни, людства в цілому. Ми погоджуємось із думкою філософа І. А. Львіна, що світ природи сам по собі не є ні добром, ні злом. Сфера дії добра і зла – це внутрішній світ людини. Він зазначає, що зло починається там, де починається людина, до того ж саме не людське тіло, у всіх його станах і проявах як таких, а людський душевно-духовний світ – це справжнє місцезнаходження добра і зла.

Тож говорячи про добрі та злі діяння, варто визначитися із їхніми носіями. Зло може йти як від окремої людини, групи людей, соціального чи політичного прошарку, влади і громадян певної країни.

На превеликий жаль, одні й ті самі події чи людські вчинки у різний час і в різному місці («добро» і «зло» з точки зору ситуативно-часової, суспільно-групової свідомості) можуть вважатися як добром, так і злом (Чингісхан, Наполеон, Мазепа, Петро Перший, Ленін, Петлюра, Бандера, Путін, Жовтнева революція, громадянська війна, дії червоної армії на території України, розкулачування, колективізація, Переяславська рада, Злука з Росією, українські Майдани). На цьому тлі виникають світоглядні розбіжності між поколіннями, соціальними групами, регіональними стереотипами.

Світоглядні позиції громадян впливають на взаємодію, або протиборство із правлячим класом, або владною верхівкою. Тому на захист зла, маскування його під добро стає пропаганда. Її головним інструментом є брехня та приховування інформації (громадське і юридичне засудження інакомислячих у СРСР та країнах соцтабору, підтримка багатьма громадянами військових дій (Угорщина, Чехословаччина, Афганістан, Ірак, Грузія, Україна, підтримка частиною населення держави сепаратизму в Україні, Молдові, Грузії, Азербайджані).

Хто вирішує що є зло, а що добро? На цей процес впливають конкретні історично-суспільні погляди, традиції, ідеї, які стають переконаннями певних людей. А так як ідеї і погляди в різний історичний відрізок, у різних груп населення є різними, іноді протилежними, то одне і те ж явище може бути добром для одних і злом для інших.

Чи буває «добро» без протилежності собі? Чи змінюється «добро» на «зло» залежно від ситуації? Давайте проаналізуємо такі приклади. Народження дитини (добро) – смерть дитини (зло). Народження дитини може супроводжуватися відмовою від неї батьків, смерть дитини можлива як із об'єктивних причин так і з суб'єктивних (з вини матері, лікарів, інших людей). А народження інваліда, у якого мінімум життєвих функцій призводить до того, що мучиться інвалід, мучаться доглядальники. У них немає можливості народити ще одну (здорову) дитину, бо не буде змоги розриватися між новонародженим та інвалідом. Увага, співчуття (добро) – байдужість (зло). У родині алкоголік, наркоман, злочинець-рецидивіст. Настає втома боротися за те, щоб залежний полишив свої шкідливі дії. Чи має право той, хто весь час боровся, поступово збайдужіти до долі того, за кого боровся, через безрезультативність попередніх дій?

«Зло» як шкода комусь може усвідомлюватись, тим хто його здійснює – «Я у вас краду, знаю, що ви будете переживати, що це принесе вам неприємності, але мені байдуже, я стану багатшим і мені стане краще».

«Зло» може бути неусвідомленим. Випадково в розмові розказав про своїх заможних знайомих: де живуть і який достаток у них дома. А незабаром їх пограбували ті, хто це чув. «Зло» може здійснюватися во благо «добра». Я почув, що ви критикуєте радянську владу, я про це повідомив куди треба, вас заарештували. Тож я зробив вам і вашим близьким зло, але ж для суспільства в цілому, на мою думку, і на думку відповідних органів, добро.

Чи має бути боротьба зі «злом» заради повної перемоги «добра»? (Знищення осіб, організацій, суспільних груп чи певних ідей, які оцінюють кожен себе як «добро» і протилежне як «зло»: соціалізм – капіталізм, атеїзм – релігійність, потрібні аборти – не потрібні аборти, карати за гомосексуалізм чи не карати, карати за приватну підприємливість (спекуляцію) чи не карати).

На нашу думку, будь яке суспільне явище, яке не має собі конкурента (критики, альтернативи) може з прогресивних позицій зійти до регресивних і навіть злочинних. Перемога християнства в римі переросла в світову експансію, нетерпимість до інших релігійних переконань, боротьби з іншим світобаченням, з іншими поглядами на християнські заповіді. Результат: інквізиція, катування, презирство суспільства, знищення (утвердження мусульманства йшло подібним шляхом).

Перемога більшовизму переросла в світову експансію, нетерпимість до інших політичних переконань, боротьба з іншим світобаченням, з іншими поглядами на розвиток суспільства. Результат: репресії, суспільне засудження, цькування, катування, знищення.

Перемога капіталізму над соціалізмом породила олігархію. Соціалізм – це абсолютизація державної і суспільної власності і повне заперечення приватної власності. Сімдесят років боротьби з приватною власністю (з найбільшим злом для соціалізму), приватновласницькими настроями не знищили потяг до приватної підприємливості. Але капіталізм – це абсолютизація приватної власності та інтенсивне відчуження державної і

суспільної. В Україні відбувається перманентна приватизація, і ніхто не знає, де розумна межа цьому процесу.

А чи шукаємо ми золоту середину (золотий перетин) у діях і поглядах особистості чи суспільства? Із золотим перетином з часу Піфагора пов'язано уявлення людини про гармонію світу. Воно виявляється у різних областях математики, явищах природи і навіть в людському мисленні. У чому ж полягає золотий перетин, золота середина, гармонія, рівновага в суспільних поглядах і діях? На нашу думку, підходить така формула: не домагайся всезаборони і не призводь до вседозволеності, балансуй між можна і не бажано, прислуховуйся до опонентів, шукай компроміси, відстоюй принципове, поступайся в незначному, визнавай і виправляй власні помилки.

Здорове суперництво ідей, уміння чути іншого, уміння не лише засуджувати, заперечувати, знищувати, а й виправдовувати, знаходити раціональне зерно, прислуховуватися, співіснувати призводить до рівноваги в житті суспільства, позитивної взаємодії громадян однієї держави і ефективних міждержавних стосунків. Молоді варто навчитися толерантності, відійти від традиції категоричності, непримиренності (вчитися на помилках старшого покоління) і на цих принципах будувати своє сучасне і майбутнє.

Список використаних джерел

1. Калимуллин Р. Х. Духовно-нравственное воспитание молодёжи – путь к развитию толерантности // *Фундаментальные исследования*. 2013. № 11-5. С. 1035–1039.
2. Кац А. С. Роль педагога в воспитании духовно-нравственных ценностей студентов. *Електронний ресурс*: <file:///C:/Users/user/Downloads/>

Марченко Катерина Сергіївна,
завідувач відділу психолого-
методичного забезпечення
Центр позашкільної роботи, Київ

ЕФЕКТИВНІ ВИХОВНІ ПРАКТИКИ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ У ЗАКЛАДІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Прогноз розвитку українського суспільства показує, що перед поколінням, яке сьогодні навчається, стоять вимоги, які потребують володіння компетентностями, вміннями, навичками, здатностями, що відповідають сучасним і майбутнім викликам.

Насамперед це:

- здатність самостійно планувати свою діяльність;
- уміння самостійно приймати рішення і нести відповідальність за результати своєї діяльності;
- ініціативність;
- готовність до самоосвіти, вміння працювати з різними джерелами інформації;
- уміння працювати в групі, команді; володіння корпоративною культурою;
- мобільність;
- уміння дотримуватися здорового способу життя, включаючи культуру поведінки, харчування, особистої гігієни;
- здатність до самостійного аналізу життєвих реалій, прийняття відповідальних рішень;
- здатність до життєвого і професійного вибору.

У контексті зазначеного виховний процес у закладах позашкільної освіти (ЗПО) має сприяти:

- розвитку учня як людини культури, здатної визначати свою життєву траєкторію;
- формуванню здатності учня до саморозвитку, самовдосконалення;
- формуванню в учнів здатності до рефлексії, генерації ідей, їх продукування;
- розвитку навичок самоорганізації: планування діяльності, програмування дії тощо.

Виховний процес, спираючись на здібності, інтереси, ціннісні орієнтації і життєвий досвід учня, надає йому можливість реалізувати себе в різних сферах творчої діяльності. При цьому забезпечується пріоритетність індивідуальності, самобутності дитини як активного носія життєвого і соціального досвіду.

Відомий американський психолог К. Роджерс зазначав, що виховна діяльність з учнями має будуватися з урахуванням таких умов: надання учням права вибору діяльності; спільне прийняття педагогом та учнями

рішень, пов'язаних із визначенням змісту виховної діяльності; організація виховання як відкриття, яке здійснює учень під час вирішування реальних життєвих ситуацій.

Таким чином, педагог у виховній практиці з учнями має обирати такі форми, методи, технології виховання, які б задавали спосіб діяльності учня, розвиваючи його потреби та здібності, перетворюючи виховання на самовиховання, розвиток на саморозвиток. Тому педагогічна цінність вибраних форм, методів, технологій в сучасних умовах оцінюється тим, наскільки вони активізують пізнавальну та поведінкову діяльність дитини; розвивають її особистісні якості; створюють проблему, яка мотивує самостійний вибір, пошук оптимальних рішень.

Відомий учений І. А. Зязюн окреслив стратегію організації виховного процесу, визначаючи такі провідні стратегічні принципи:

- формування особистісного стилю взаємин учня з однолітками під час виховної діяльності та педагогом як основа гуманізації виховання;
- активна взаємодія з однолітками і взаємне збагачення;
- включення учнів у творчу діяльність і розвиток творчих здібностей;

Тактичні ж принципи спрямовані на створення оптимальних умов для розвитку учнів:

- створення атмосфери емоційно-чуттєвого піднесення й успіху;
- опора на гру (моделюючу, імітаційну, рольову), як засіб позитивних почуттів;
- врахування вікових та індивідуальних особливостей.

Основою визначення змісту виховання є загальнолюдські і національні цінності, центрованість на актуальних і перспективних інтересах і потребах дитини.

Зміст виховання ґрунтується на засадах особистісно орієнтованого, діяльнісного і компетентнісного підходів.

Особистісно орієнтований підхід забезпечує розвиток творчих здібностей учнів (навчальних, соціокультурних, соціально-психологічних тощо).

Діяльнісний підхід спрямований на розвиток умінь і навичок життєдіяльності особистості, застосування здобутих знань у практичних ситуаціях.

Компетентнісний підхід сприяє формуванню ключових (життєтворчої, життєздатної, вчитися впродовж життя, соціальної, громадянської, політико-правової, комунікативної, інформаційної, професійної, мистецької, здоров'я формувальної, підприємницької) компетентностей.

Впровадження зазначених підходів сприяє:

- творчій спрямованості особистості, усвідомленню нею значення передусім творчих, гуманістичних потреб, мотивів, цілей як провідних у її розвитку та життєдіяльності (у мотиваційній сфері при вирішенні виховних завдань слід відкривати для дитини сенс творчого життя, головною складовою якого є пізнання навколишнього світу, його перетворення на краще, життєва самореалізація);

- розвитку творчих рис характеру, а саме: цілеспрямованості, ініціативності, допитливості, критичного мислення, самостійності, вимогливості, наполегливості, винахідливості, оригінальності, готовності до виправданого ризику, а також організованості, працелюбності, порядності, відповідальності тощо (вказані риси характеру мають формуватися як стійкі якості особистості, що визначають програму її поведінки, діяльності, активного творчого ставлення до себе, людей, праці, речей);

- творчій самосвідомості, що виявляється у самопізнанні та адекватній самооцінці, самоорганізації, самореалізації та самовдосконаленні, емоційній саморегуляції в екстремальних ситуаціях (саме ці психічні здатності особистості перетворюють дитину на активного суб'єкта творчої діяльності та соціальної поведінки, який висуває власні цілі, ідеї, плани, програми тощо);

- розвитку творчих якостей інтелекту – логічного, діалектичного та цілісного сприйняття дійсності, спостережливості дослідника, творчої уяви, що формуватиме вміння визначати і розв'язувати життєві задачі, розробляти творчі проєкти тощо;

- постійному зростанню потенціалу творчої діяльності – бажанню систематично здобувати нові знання у певній галузі, вмінню творчо їх використовувати, експериментувати, досліджувати, брати участь у вдосконаленні довкілля;

- формуванню психічних якостей творчої особистості, її темпераменту, властивостей нервової системи (чутливості, емоційності, працездатності) та відповідно до них доцільного стилю діяльності й поведінки, в процесі чого використовуються найкращі та коригуються слабкі (з точки зору вимог творчої діяльності) якості нервової системи конкретної дитини;

- вихованню у дітей та молоді здатності до творчого спілкування з діячами науки, техніки, культури, мистецтва, з більш розвиненими однолітками, вмінню вести діалог, висловлювати свою думку, аргументувати її.

Змістом виховного процесу в Центрі має бути життєдіяльність учнів, в якій вони дорослішають, розвиваються і формуються як творчі особистості. Усі аспекти творчої діяльності, включаючи процес навчання, виховання і міжособистісних комунікацій, повинні бути підпорядковані основній меті – саморозвитку дітей, розвитку їх життєвої компетентності, життєтворчості.

Індивідуалізація виховної діяльності, її максимальне наближення і специфікація у відповідності з потребами кожної особистості – основа виховних технологій, які застосовуються в закладі.

Як показала практика, ефективними технологіями у виховній діяльності з учнями є:

- технологія ігрової діяльності;
- технологія колективної творчої діяльності;
- технологія розвитку критичного мислення;

- технологія дебатів;
- технологія портфоліо;
- тренінгова технологія;
- проєктна технологія;
- квест-технологія;
- технологія саморозвитку.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Виховання особистості. Особистісно-орієнтований підхід : науково-практичні засади. Київ: «Либідь». 2003. К. : Либідь, 2003. 280 с.
2. Зязюн І. А. Філософські засади освіти: освітні і виховні парадигми, освітні технології, діалектика педагогічної дії. *Педагогічна майстерність у закладах професійної освіти: монографія*. К.: Імекс ЛТД, 2003. С. 11–59.
3. Кириченко В. Організація виховного процесу в класі. *Управління виховним процесом*. 2012. № 11–12. С. 8–13.
4. Ковганич Г. Розробка концепції і програми побудови виховної системи : ділова гра. *Управління виховним процесом*. 2012. № 3. С. 28–29.
5. Основні орієнтири виховання учнів 1–12 класів загальноосвітніх навчальних закладів України. Програма. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008. 80 с.
6. Роджерс К. Становление личности: Взгляд на психотерапию. М. : Институт общегуманитарных исследований, 2016. 240 с.

Обдула Тетяна Михайлівна,
методист вищої категорії сектору виховної
роботи відділу наукового та навчально-
методичного забезпечення змісту
позашкільної освіти та виховної роботи
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»,
Київ

ВАЖЛИВІСТЬ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ ТА ВИХОВАННЯ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ В УКРАЇНІ

Людина є основою демократичного ладу, за якого вона здатна розкрити свій творчий потенціал, оскільки демократія є природним середовищем задоволення особистих та суспільних інтересів особистості. Демократичні відносини у державі – основна умова розвитку громадянського суспільства, яке є фундаментом самовиявлення вільних індивідів та їх добровільно сформованих асоціацій, для яких властиві горизонтальні, не санкціоновані державою зв'язки між громадянами, що мають колективний характер.

Актуальність демократично орієнтованої громадянської освіти визначається потребами сучасного етапу розвитку українського суспільства, зокрема, необхідністю розгляду важливої педагогічної проблеми – формування людини-громадянина, насамперед, як члена громадянського суспільства, опираючись на історичне коріння та соціально-політичні і педагогічні традиції. Кожне суспільство прагне виховати відповідальних громадян за долю своєї країни, формуючи суспільні цінності, норми і правила співжиття, почуття, впроваджуючи моделі соціально-відповідальної поведінки. Рівень сформованого почуття громадянськості – суттєвий чинник функціонування демократичної держави. Адже становлення громадянського суспільства можливе за умови трансформації громадянських цінностей у спільноту політичну, об'єднану моральними цінностями та пріоритетами. Особливістю громадянського виховання є підготовка молодого покоління до виконання громадянського обов'язку в умовах розвитку та формування демократичних традицій і практики життєдіяльного суспільства.

З огляду на це, варто зазначити, що важливим стає процес формування громадянської ідентичності, здатності й готовності молоді людини до усвідомленого вибору щодо громадянського самовизначення, на основі активної участі у суспільних процесах, встановлення конструктивних відносин на засадах соціального партнерства. Відтак, важливим суспільним завданням навчальних закладів є підготовка учнівської молоді до життєдіяльності в правовій демократичній державі.

Важливість громадянської освіти та виховання підрастаючого покоління в Україні обумовлюється процесом становлення нації. Громадянська культура особистості відіграє особливо важливу роль ще й

тому, що вона покликана сприяти формуванню соборності держави, що є серцевиною української національної ідеї. Саме на базі демократичних цінностей, що мають лежати в основі громадянської культури, можливе об'єднання різних етносів і регіонів України задля розбудови та вдосконалення правової, соціальної, незалежної та демократичної держави й громадянського суспільства.

Актуальність проблеми громадянського виховання учнівської молоді обумовлена суперечностями, зокрема: між декларуванням пріоритетності громадянського виховання особистості у нормативно-правових документах і відсутністю реалізації теоретичних положень на практиці; між зростанням поінформованості учнівської молоді в умовах сучасних інформаційних технологій і рівнем розвитку її громадянської культури; між потребою розвитку демократичного суспільства й недостатньо ефективною системою громадянського виховання у навчальному закладі, належного кадрового, методологічного та технологічного її забезпечення; між суспільними запитами щодо формування почуття громадянськості та недостатнім рівнем соціального партнерства навчального закладу з різними суспільними інституціями; між існуючим досвідом організації громадянського виховання особистості і недостатнім його науково-методичним забезпеченням, систематизацією новітніх технологій і впровадженням їх у практику [1].

Аналіз підтверджує, що поряд з ознаками позитивних змін щодо громадянського виховання виникли нові суттєві проблеми, загострилися і певні суперечності. Формування демократичної громадянської свідомості молодого покоління відбувається без урахування економічних та політичних реалій сьогодення, трансформацій, які відбуваються в сфері інформаційних технологій. Освітній процес у закладах освіти недостатньо спрямований на формування демократичного світогляду. Серйозною перешкодою на шляху громадянської освіти та виховання є розрив між теоретичними знаннями та повсякденною соціальною практикою. Недостатньо звертається уваги на формування таких компонентів громадянської культури, як особиста відповідальність та громадянська мужність, без яких знання щодо розвитку демократичного суспільства проходять поза емоціями зростаючої особистості та не стимулюють бажання виступати активним суб'єктом свого життя і долі держави [3].

Стратегію щодо виховання молодого покоління сформульовано в низці законодавчих документів: Конституція України, Закони України «Про освіту», «Про громадські об'єднання», Укази Президента України «Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки», «Про пріоритетні заходи щодо сприяння зміцненню національної єдності та консолідації українського суспільства, підтримки ініціатив громадськості у цій сфері», Постанова Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань про становище молоді в Україні на тему: «Ціннісні орієнтації сучасної української молоді»,

Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року та інші.

Крім того, розроблення нової Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки, яка затверджена Указом Президента України від 26 лютого 2016 року № 68/2016, обумовлено змінами основних тенденцій розвитку громадянського суспільства, зростанням його ролі в різноманітних сферах – від просування реформ на державному та місцевому рівнях, в умовах європейської інтеграції держави. Стратегія базується на цінностях відносин між демократичною державою і громадянським суспільством, зумовлена становленням такого суспільства як основи народовладдя та прагненням створити належні умови для ефективної взаємодії держави, громадянського суспільства та бізнесу задля модернізації економічних відносин України, підвищення добробуту й створення рівних можливостей для людини [2].

Постійний розвиток демократичної політичної практики, моделей та зразків поведінки, характерних для демократичної політичної культури, подальше формування та удосконалення різноманітних демократичних структур, звикання людей до життя в умовах демократії. Необхідно, щоб громадяни знали свої права і обов'язки, мали можливість впливати на розвиток суспільства, дотримувались закону, мислили критично й незалежно, поважали права інших, бути толерантними.

Громадянська освіта надаватиме молодому поколінню знання про демократичні здобутки у світі та особливості становлення демократії в Україні; формуватиме мотивацію та основні вміння, необхідні для відповідальної участі у громадсько-політичних процесах, критично-конструктивне ставлення молоді до життя суспільства; сприятиме становленню активної позиції громадян щодо реалізації ідеалів і цінностей демократії в Україні; створюватиме умови учням для набуття досвіду громадянської дії, демократичної поведінки та комунікативної взаємодії [3].

Заклади освіти не лише як освітні інституції, але й передусім як громадські центри та традиційні духовні осередки місцевої спільноти мають сприяти розвитку демократичної політичної культури, формуванню громадянської компетентності, політико-правових знань та громадянської відповідальності молодих людей.

Звертаємо увагу, що за роки незалежності в Україні створено фундамент для оновлення змісту й технологій громадянської освіти та виховання, розвитку громадянської позиції молодого покоління на нових теоретико-методологічних засадах. У центрі освітнього процесу постала особистість дитини як найвища цінність. Завдяки змістовим характеристикам предметів соціально-гуманітарного циклу, громадянської освіти зросла правова компетентність молоді.

Незважаючи на відмінність підходів, методик та масштабу національних систем громадянської освіти та виховання, єдиною

залишається їхня мета – виховання громадянина, яка цінує та готова відстоювати ідеали свободи, демократичні цінності і права людини [4].

З іншого боку, процеси розвитку громадянської освіти та виховання стримуються недостатньо концептуально обґрунтованою та технологічно розробленою стратегією його реалізації у навчальному закладі. Відсутність цілісної системи громадянської освіти та виховання, стихійне впровадження окремих їхніх складових негативно впливають на результативність та якість навчально-виховної роботи загалом.

Потребою вітчизняної педагогічної науки та практики є теоретичне обґрунтування концептуальних положень і науково-методичне розроблення основ громадянської освіти та виховання молоді, їхньої діяльнійшої спрямованості в нових соціокультурних умовах [3].

Освітній процес недостатньо спрямований на формування демократичного світогляду. Значною перешкодою на шляху громадянської освіти та виховання є розрив між теоретичними знаннями та повсякденною соціальною практикою.

Враховуючи зазначене вище, потрібна така система громадянської освіти та виховання молодого покоління в Україні, яка б сприяла розбудові правової демократичної соціальної держави, становленню громадянського суспільства системи демократичних цінностей особистості та суспільства.

Список використаних джерел

1. Виховуємо людину і громадянина: навч.-метод. посіб. Дрогобич: Видавнича фірма «Відродження», 2006. 127 с.
2. Громадянська освіта: методичний посібник для вчителя. К.: Видавництво Етна-1, 2008. 194 с.
3. Забезпечення формування громадянської компетентності у сучасному змісті шкільної освіти: Підсумковий документ робочої групи з розробки 35 навчальних планів і програм проекту «Громадянська освіта – Україна» // Історія в школах України. 2006. № 8. С. 4–11.
4. Молодь діє: Навчально-методичний посібник з громадянської освіти // Авт. колектив: П. Вербицька, О. Войтенко. та ін. // Доба. 2007. № 1–2. С. 1–64.

Панченко Світлана Віталіївна,
учитель-методист української мови та літератури
середня загальноосвітня школа № 279
імені Петра Григоренка, Київ

КЛАСНИЙ КЕРІВНИК: СУЧАСНА МОДЕЛЬ

В основу виховного процесу має бути покладена особиста діяльність учня, і все мистецтво педагога має зводитися лише до того, щоб спрямовувати і регулювати.

Л. С. Виготський

Одним із ключових компонентів Нової української школи є наскрізний процес виховання. Його визначено як невід'ємну складову освітнього процесу, що спрямований на підготовку випускника як усебічно розвиненої цілісної особистості, здатної до критичного мислення; патріота з активною життєвою позицією, стійкими морально-етичними принципами, здатного приймати відповідальні рішення; інноватора, здатного змінювати навколишній світ, розвивати економіку, конкурувати на ринку праці, вчитися впродовж життя.

Вищезазначене передбачає внесення змін у виховну практику класних керівників.

Мета і завдання діяльності класного керівника

Метою діяльності класного керівника є створення умов для саморозвитку і самореалізації особистості учня, його успішної соціалізації в суспільстві.

Завдання діяльності класного керівника:

- формування і розвиток колективу класу;
- створення психолого-педагогічних умов для розвитку особистості, самоствердження кожного учня, розкриття його потенційних здібностей;
- організація системи відносин через різноманітні форми виховної діяльності класу;
- захист прав та інтересів учнів;
- формування в учнів моральних якостей, здорового способу життя;
- організація соціально значимої, творчої діяльності учнів;
- співпраця з органами учнівського самоврядування, з батьками учнів.

Функції класного керівника:

1. Організаційно-координувальна:

- забезпечення зв'язку з сім'ями учнів;
- розвиток партнерства з батьками учнів, надання їм допомоги у вихованні учнів (особисто, через психолога, соціального педагога, педагога-організатора);
- проведення індивідуальних, групових форм роботи з батьками;

- взаємодія з учителями-предметниками, які працюють у класі;
- організація виховної діяльності з учнями шляхом проведення класних годин, виховних заходів.

2. Комуникативна:

- регулювання міжособистісних відносин між учнями;
- створення психологічно-комфортного виховного середовища;
- надання допомоги учням у формуванні комуникативної компетентності.

3. Аналітико-прогностична:

- вивчення індивідуальних особливостей учнів, динаміки їх розвитку;
- вивчення класного колективу, динаміки його розвитку;
- аналіз стану і тенденцій виховного процесу в класі;
- проектування, програмування, планування виховних заходів розвитку учнів та класного колективу.

4. Функція соціального захисту.

Основні напрями діяльності класного керівника:

- індивідуальна робота з учнями;
- організація виховної діяльності з класним колективом;
- діагностика рівня розвитку класного колективу, особистості учня;
- забезпечення атмосфери безпеки в класному колективі, комфортного виховного середовища для учнів;
- робота з учителями-предметниками та іншими спеціалістами (соціальним педагогом, практичним психологом) з проблем розвитку учнівського колективу;
- робота з батьками, залучення їх до надання допомоги в розвитку особистості дитини на засадах партнерства;
- соціальний захист учнів.

Напрями роботи класного керівника з батьками:

- проведення тематичних батьківських зборів;
- організація інформаційної сторінки для батьків на сайті закладу (надання необхідної інформації з різних психолого-педагогічних проблем);
- проведення навчання батьківського активу;
- організація індивідуальних зустрічей батьків із психологом, соціальним педагогом;
- організація роботи з проблемними сім'ями.

Напрями роботи класного керівника з педагогічними працівниками

Для вирішення проблем виховання та особистісного розвитку учнів дуже важлива взаємодія класного керівника з педагогічними працівниками закладу загальної середньої освіти: педагогом-організатором, шкільним психологом, вчителями-предметниками.

Напрямами співпраці можуть бути:

- координація діяльності вчителів щодо узгодження обсягу навчального навантаження з різних предметів;

- консультації щодо індивідуальних особливостей учнів;
- поінформування про особливості психологічного розвитку учнів;
- сприяння встановленню довірливих стосунків між усіма учасниками освітнього процесу;
- допомога у встановленні творчих контактів учителів із батьками;
- створення бадьорої, позитивної атмосфери в дитячому колективі;
- розвиток умінь, навичок встановлення конструктивної взаємодії.

Ефективними формами співпраці є:

- взаємовідвідування уроків колег;
- участь в організації та проведенні «малих педагогічних рад», педагогічних консиліумів;
- залучення колег до проведення класних батьківських зборів;
- участь у проведенні предметних тижнів, олімпіад, конкурсів, навчальних екскурсій.

Технологічна грамотність класного керівника

Для виховної практики важливо, щоб класний керівник володів широким спектром сучасних виховних технологій:

- технологія моделювання виховної програми з класом;
- технологія колективної творчої діяльності;
- технологія моделювання виховної системи класу;
- технологія колективного планування життєдіяльності;
- проектна технологія;
- технологія «створення ситуації успіху»;
- ігрові та комунікативні технології;
- технологія педагогічної діагностики;
- технологія портфоліо;
- кейс-технології;
- квест-технології;
- технологія підготовки та проведення особистісно орієнтованої класної години.

години.

Як зазначається у Програмі «Основні орієнтири виховання учнів 1–12 класів загальноосвітніх навчальних закладів України» «використання виховної технології є завжди вибором стратегії, пріоритетів, системотворчих чинників взаємодії класного керівника і вихованців, а також вибором тактики та стилю виховної діяльності з ними. Дитина є суб'єктом виховного процесу, тому доцільно у практиці роботи з класом використовувати інтерактивні методи та форми діяльності, які ставлять за мету не нав'язування правил і норм та примусове їх виховання, а створення умов для осмислення суті моральних правил і норм, їх доцільності, добровільного сприйняття, творчого застосування, набуття досвіду морально-ціннісного ставлення до самого себе, до людей, до навколишнього світу».

Професійна компетентність класного керівника

Професійна компетентність класного керівника передбачає знання базових педагогічних понять: виховання, цілі виховання, базові принципи

виховання, зміст, методи, форми, технології, засоби виховання; знання сучасних підходів і концепцій виховання. Класний керівник має володіти базовими виховними уміннями:

- проєктувальними (вміння розробити програму виховання для класу, програму роботи з батьками, програму розвитку особистості, програму класної години;

- організаційними (вміння організувати індивідуальну, групову, колективну виховну діяльність учнів);

- комунікативними (вміння здійснювати педагогічне спілкування, розв'язувати конфлікти, вести діалог, дискусію, переконувати);

- діагностичними (вміння діагностувати рівень розвитку особистості, рівень розвитку класного колективу, оцінювати ефективність та результативність виховної діяльності);

- дослідницькими (вміння ідентифікувати проблеми виховання, відбирати і застосовувати методи педагогічного дослідження).

Набір постулатів, важливих для самовдосконалення класного керівника, окреслених науковцем О. Кононко:

Хороший учитель уміє:

- **приспосовуватися** до природи своїх вихованців, а не пристосовувати їх під себе;

- **полегшувати**, а не ускладнювати дітям їхню непросту внутрішню роботу із самовдосконалення, духовного становлення; допомагати їм жити власними силами;

- виявляти **терплячість і спостережливість**, сповідувати тезу: «Чекай і спостерігай! Не поспішай. Не підстьобуй процес визрівання. Поважай природу і бери її до уваги»;

- **забувати** про себе як наставника, який приписує, регламентує, контролює, оцінює; сам учиться у природи, життя, вихованців;

- не вимірювати своїми **«дорослими» мірками** дітей, а намагатися поставити себе на їх місце, базуючись на знанні об'єктивних законів психічного розвитку;

- використовувати **індивідуальні** програми, відповідні особливостям кожного;

- не обирати **за дитину** вид діяльності, міру її складності, стиль виконання; вправляти в умінні віддавати перевагу, здійснювати вибори, приймати самостійні рішення;

- не вимагати, не говорити: «Ти зобов'язаний це зробити!», а **запрошувати** до активності, щоб дитина сама сказала: «Я буду цим займатися»;

- сповідувати **рухливість** як умову повноцінного розвитку особистості, дозволяти вихованцям вільно пересуватися, обирати зручне місце, позу, місце дії;

- не переривати **творчий процес**, не втручатися в нього, трепетно ставитися до різноманітних виявів внутрішнього життя дитини;

- своїми діями не карати, не зловживати схваленням; найкращою винагородою для учня має бути його **власне просування** по шляху розвитку;

- визнавати **власні помилки** і незнання, цим показуючи дітям, що не слід боятися помилок, соромитися свого незнання; пам'ятати, що особистісне самовдосконалення починається з уміння визнати свої вразливі місця;

- забезпечувати учня спокійне середовище, яке допомагає їм зосередитися, почуватися затишно, спокійно; уникати надмірно забезпечувати дітям **спокійне середовище**, яке допомагає їм зосередитися, почуватися затишно і спокійно; уникати надмірно голосних окриків, звернень, менторської тональності; турбуватися про гігієну нервової системи учнів;

- стежити за своїм **психічним станом**, його впливом на ефективність виховного процесу; в разі потреби коригувати, регулювати; усвідомлювати, що повтор негативних станів веде до закріплення відповідних рис характеру;

- **експериментувати**, варіювати, сумніватися, бути в пошуці, самовдосконалюватися, досліджувати, не заспокоюватися на досягнутому, розвивати в собі педагогічну рефлексію.

Список використаних джерел

1. Дитина у кризовому соціумі: як її розуміти і виховувати / Упор. Л. Шелестова. К. : Ред. загальнопед. газ., 2004. 128 с.

2. Кириченко В. Самоаналіз діяльності класного керівника. *Довідник класного керівника*. 2012. № 3. С. 30–37.

3. Кириченко В. Моніторинг діяльності класного керівника. *Довідник класного керівника*. 2012. № 2. С. 33–37.

4. Ковганич Г. Професійна компетентність класного керівника: Час і виклики. *Довідник класного керівника*. 2012. № 1. С. 19–25.

5. Основні орієнтири виховання учнів 1–12 класів загальноосвітніх навчальних закладів України. Програма. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008. 80 с.

Савченко Михайло Пилипович,
заступник директора з навчально-методичної роботи,
заслужений учитель України
Київська гімназія східних мов № 1, Київ,

РЕАЛІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНО-МОВНИХ ТА МОРАЛЬНО-ГРОМАДЯНСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ УЧНІВ ГІМНАЗІЇ

Упродовж 2012–2019 років педагогічним колективом Київської гімназії східних мов № 1 на базі Київської гімназії східних мов № 1 успішно проведено дослідно-експериментальну роботу всеукраїнського рівня за темою «Реалізація інноваційної моделі розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей учнів».

Масштабність і новизна викликів зумовлюють необхідність розвитку демократичної, правової держави та розвитку громадянського суспільства в Україні. Розвиток сучасного українського суспільства неможливий без високоінтелектуальної та глибоко духовної особистості, без трансформації етнічної спільноти у спільноту політичну, об'єднану спільними цінностями і пріоритетами, тобто модерну українську націю. Такий підхід є особливо актуальним для системи освіти в Україні на тлі мовного, етнічного, релігійного та регіонального розмаїття українського суспільства.

Проблема цінностей, ідеалів сьогодення висувається на передній край гуманітарних і соціальних наук, педагогічної теорії і практики виховання підростаючого покоління. Формування та розвиток етнонаціональних, демократичних ціннісних орієнтацій, гуманістичної моральності, відповідальної громадянськості та комунікативної поведінки – завдання, які вирішує сучасна система освіти в Україні.

Нині Українське суспільство спрямовує свої зусилля на створення умов, які б забезпечили фундаментальну потребу людини у свободі вибору цілей і особливо у вираженні набутих демократичних духовних цінностей.

Зазначене вище зумовило вибір теми дослідження.

Було теоретично обґрунтовано інноваційну модель розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей учнів та розроблено Концепцію реалізації інноваційної моделі розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей учнів на базі Київської гімназії східних мов № 1, які були реалізовані в педагогічній практиці. Об'єктами дослідження були навчальні предмети інваріантної, варіативної складових навчального плану, освітній простір гімназії, виховна діяльність, науково-методичне, психологічне забезпечення розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей учнів. Предметом дослідження стало теоретико-методичне обґрунтування та науково-методичне забезпечення інноваційної моделі розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей учнів. Застосовано методи дослідження: теоретичні; емпіричні; математичні

та статистичні. Основний метод дослідження: педагогічний експеримент [1, с. 72–84].

У грудні 2019 р. у Київській гімназії східних мов № 1 виконано завдання п'яти етапів дослідно-експериментальної роботи за темою «Реалізація інноваційної моделі розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей учнів».

Розроблення, обґрунтування, експериментальна перевірка інноваційної моделі розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей учнів, уточнення і коригування її елементів відбувалося у процесі дослідно-експериментальної роботи під керівництвом В. Кизенка – кандидата педагогічних наук, провідного наукового співробітника відділу дидактики Інституту педагогіки НАПН України, координатор експерименту – Л. Павлова, методист відділу інноваційної діяльності та дослідно-експериментальної роботи ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України. Відповідальні за експеримент від Київської гімназії східних мов № 1: О. Проскура – директор гімназії, відмінник освіти України; М. Савченко – заступник директора з навчально-методичної роботи, Заслужений вчитель України; Н. Новицька – практичний психолог-методист, відмінник освіти України [2, с. 74]. Актуальні науково-теоретичні проблеми та практичну реалізацію завдань, управління дослідно-експериментальною роботою в гімназії на різних етапах досліджували О. Вербицька, В. Кизенко, Н. Новицька, О. Проскура, М. Савченко. Розвиток культурно-мовних цінностей учнів – предмет досліджень педагогічних працівників гімназії О. Ахмад, С. Виклюк, З. Карпенко, О. Кетової, А. Ковальчук, О. Луцак, Л. Масловської, К. Мілюк, Л. Нечипоренко, Т. Павленок, Г. Подгорного, М. Савченка, Саліх Саліх Абда, Л. Сократової, В. Тельчарової, В. Фомінової, Г. Шиян та інших. Деякі аспекти розвитку морально-громадянських цінностей учнів досліджували педагоги гімназії О. Ахмад, Г. Борисенко, О. Величко, В. Довгань, В. Кизенко, Л. Кобилянська, Н. Литвин, М. Лісова, О. Луцак, Н. Новицька, С. Панченко, І. Плужник, М. Савченко, Ж. Сегеда, Л. Спіріна, О. Старовойтова, Т. Ушакова, М. Янковська та інші [1].

Наскрізна ідея дослідження культурно-мовних цінностей – виявлення і зміцнення системи створених у мовленнєвій культурі учнів усталених логіко-психологічних конструктів, що позначаються на способах організації думок, які дають змогу здійснювати успішне спілкування [3, с. 169]. Розвиток культурно-мовних цінностей здобувачів освіти імплементується в педагогічну систему гімназії, забезпечуючи в такий спосіб розгортання мовленнєво-комунікативної культури особистості. Останніми роками історико-культурна спрямованість освіти учнів визначається організацією освітнього процесу на основі історії та культури народів, які проживають в Україні, в англomовних країнах і країнах Сходу. До змісту формування в учнів мовної та мовленнєвої компетентностей включаються знання про людину і суспільство, національні, європейські цінності, полікультурні компетентності, про природу, структуру і типологію людської комунікації,

про зміст суміжних лінгвістичних галузей знань, про психологію мовного етикету, основи теорії мовної комунікації тощо.

Морально-громадянські цінності відображають значущість для здобувачів освіти загальнолюдської, суспільної моральності, громадянськості, усвідомленого вибору морально-гуманістичних, демократичних ідеалів, здатності до особистої активної відповідальної громадянської позиції і гуманістичної взаємодії [4, с. 161]. Розвиток цих цінностей в учнів також імплементовано в педагогічну систему гімназії, і вони складають підсистему цілеспрямованого процесу засвоєння й розвитку ціннісних орієнтацій. За цілісності такої педагогічної системи уможлиблюється розвиток етичної та громадянської компетентностей, моральної та громадянської культури гімназистів.

Освітній процес, орієнтований на мовну, громадянсько активну, відповідальну особистість, водночас інтегрується з відповідним вихованням за компетентнісного підходу, системного наукового та перевіреного педагогічною практикою забезпечення соціалізації особистості.

Педагогічна взаємодія в рамках інноваційного освітнього середовища гімназії останніми роками зазнала істотних змін у системі культурно-мовної та морально-громадянської самоідентифікації учнів: «Я – носій гуманістичної моралі»; «Я – активний, відповідальний громадянин України»; «Я – носій культурно-мовних та морально-громадянських цінностей»; «Я – успішний комунікант». За визначеними соціокультурними чинниками (суспільні правила та норми; цінності і традиції; соціальна практика; суспільні і моральні проблеми; комунікативна культура; національні, іншомовні культурно-мовні традиції, досвід комунікативної поведінки; суспільні ресурси), соціальними суб'єктами (сім'я; етнічна група; місцева громада; держава, органи влади; недержавні об'єднання, неформальні групи; соціальні мережі (Інтернет); ЗМІ), метою, завданнями, методологічними принципами і підходами до розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей учнів визначено організаційно-педагогічну структуру, зміст, форми, напрями та методи розвитку зазначених цінностей учнів.

Суб'єкти освітнього процесу (учні, вчителі, батьки, класні керівники, вихователі груп подовженого дня, педагог-організатор, соціальний педагог, практичний психолог) здійснювали науково-методичне та нормативно-правове забезпечення розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей; стратегічне планування (управління освітньою, виховною системами, інтеграція елементів); кадрове забезпечення (мовно-комунікативні, громадянські, етичні і професійні компетентності педагогів) і моніторинг, оцінювання (критерії, методи, рівні оцінювання результативності). Виховання активного, компетентного, відповідального громадянина узалежнюється від інноваційних підходів, педагогічних систем, що базуються на взаємодії учасників освітнього процесу і сприяють формуванню гуманістичних моральних якостей, світоглядних орієнтацій,

усвідомлених переконань, комунікативної та громадянської культури [1 с. 72–84].

Основними напрямками розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей учнів є: політико-правовий, мовно-комунікативний, національний культурно-мовний, іншомовний лінгвокультурний, морально-етичний, національно-патріотичний. Апробація інноваційної моделі розвитку у Київській гімназії східних мов № 1 здійснювалася відповідно змісту компонентів структурно-функціональної схеми розвитку зазначених цінностей через реалізацію таких компонентів: когнітивного, емоційно-ціннісного, праксичного та особистісно творчого. Проведена дослідно-експериментальна робота засвідчила співвідношення мети та завдань із проміжними результатами дослідно-експериментальної роботи. Зросла динаміка рівнів розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей учнів. А також здатність здобувачів освіти до відповідальної комунікативної поведінки у міжособистісному спілкуванні, соціумі на засадах комунікативного етикету; суспільно-громадська відповідальна участь (активність) учнів у позаурочній, позашкільній діяльності, в соціокультурному просторі [2].

Педагогічна система гімназії набула ознак освітньої дипломатії як системи відносин, якої навчаються, яку адаптують і використовують учасники освітнього процесу. Серед складових освітньої дипломатії: визнання цінності людини в культурних, етичних вимірах; гуманістична культура відповідального спілкування; акумуляція і трансляція досвіду через гімназійні традиції; орієнтація на особистість і її соціалізацію; вдосконалення соціальної, громадянської практик педагогів, учнів, батьків у взаємодії; самоактивність у національному культуротворенні, у міжкультурній комунікації, міжнародних відносинах; удосконалення практик народної дипломатії; навчання технології розвитку освітньої дипломатії тощо.

Список використаних джерел

1. Кизенко В., Савченко М. Реалізація інноваційної моделі розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей учнів у контексті дослідно-експериментальної роботи. *Український педагогічний журнал*. 2019. № 3: С. 72–84.

2. Савченко М. П. Дослідно-експериментальна робота за темою «Реалізація інноваційної моделі розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей учнів» (2012–2019 роки) на базі Київської гімназії східних мов № 1: крок за кроком. *Україна, українська мова – світ XXI століття у діалозі культурно-мовних, морально-громадянських цінностей особистості та педагогічних систем*: ел. зб. статей за матеріалами Дванадцятої Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Київ, 25 жовт. 2019 р. Київ : Педагогічна думка, 2019. 588 с. (Серія: Дидактика: теорія і практика) Електронна бібліотека НАПН України -

<https://lib.iitta.gov.ua/717965/>.

3. Савченко М. Науково-теоретичні підходи до розвитку культурно-мовних цінностей учнів у контексті дослідно-експериментальної роботи в гімназії. *Дидактика: теорія і практика*: зб. наук. праць. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. С. 160–171.

4. Савченко М. Науково-теоретичні підходи до розвитку морально-громадянських цінностей учнів у контексті дослідно-експериментальної роботи в гімназії. *Дидактика: теорія і практика*: зб. наук. Праць. К.: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2017. С. 155–167.

Удалова Олена Юрївна,
кандидат педагогічних наук,
доцент, завідувач сектору
відділу науково-методичного забезпечення
підвищення якості освіти
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»,
Київ

ТВОРЧА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГА ЯК ЗАПОРУКА ПРОДУКТИВНОЇ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сьогоднішні умови освітнього процесу принципово відрізняються від того, які домінували нещодавно у закладах вищої освіти України. На відміну від традиційного уявлення, сучасна професійна компетентність педагога вимагає засвоєння певного комплексу не лише репродуктивних дій і вмінь, а й самостійно здобувати інформацію, аналізувати й використовувати її у своїй практиці, імпровізувати, реалізовувати інноваційні технології, що забезпечують якісну професійну підготовку, постійно самовдосконалюватись. Викладач має бути готовим до будь-яких змін, що диктують зовнішні умови. Яскравим прикладом тому є впровадження у зв'язку із стрімким розповсюдженням коронавірусу карантинних заходів. Вміння працювати в сучасному інформаційному полі на сучасному технологічному рівні є сьогодні необхідним у системі професійних компетентностей майбутнього педагога.

При підготовці педагогів ЗВО повинні формувати психолого-педагогічні настанови, спрямовані на творчий розвиток особистості у Новій українській школі та професійну мобільність.

Творча компетентність передбачає найвищий рівень розвитку професійної компетентності, коли людина здійснює професійну діяльність на творчій основі (постійно), тоді як професійна компетентність може не досягати рівня творчої компетентності. Здатність людини генерувати ідеї, висувати гіпотези; здібність фантазувати; незалежно асоціативно мислити; здатність бачити протиріччя; вирішувати конфлікти; здатність переносити знання та вміння у змінні ситуації; здатність відмовитися від нав'язливої ідеї; критично мислити.

Структура професійної компетентності базується на основних структурних компонентах, найвищий рівень сформованості яких обумовлює ефект творчості: на особистісно-орієнтованому, діяльнісному, комунікативному, фаховому, на опануванні досвіду.

Необхідно виділити окремо такий компонент структури, як діяльнісний, сутність якого полягає в умінні самостійно використовувати необхідну інформацію й найрізноманітніші способи розв'язання проблем творчого характеру в процесі професійної діяльності. У цьому контексті вміння й навички, які поділяються на загальнопрофесійні та спеціальні,

оволодіння ними передбачає здатність забезпечувати творчий процес на основі сформованих навичок аналізу, синтезу, узагальнення тощо. Такі вміння та навички необхідні студентам не тільки для успішного подолання труднощів на етапі фахової підготовки та узгодження власних бажань з можливостями, а й корекції майбутньої професійної перспективи.

Основний значний вплив на формування професійної компетентності здобувачів вищої освіти має освітній процес, формування особистої позиції: установок, творче ставлення до професійної діяльності. Підсумком вільного вибору майбутнього фахівця і основою самовизначення стає прийняття рішення, вчинок. А це поштовх до подальших дій, визначення власної моральної позиції, професійного самовизначення. При цьому свобода у розвитку професійної свідомості молоді не є анархією, вона поєднана з іншою своєю стороною – професійною відповідальністю. Свобода вибору людиною власних вчинків означає і те, що людина бере відповідальність за свій вибір.

Розвиток творчої компетентності спрямовується на досягнення професійних умінь і свідчить про стійке утворення, що проявляється не лише в окремій формі діяльності, наприклад, художньо-естетичній, але й у будь-якій іншій, різних формах життєдіяльності, що є обов'язково творчими. Набутий культурний досвід людини перетворює вроджені і розвинуті у період навчання та у безпосередній професійній діяльності властивості особистості в нову якість, яка за інтелектуальною шкалою посідає більш високу позицію. Так, пізнавальний інтерес, і перший його прояв як зацікавленість здобувачів вищої освіти в процесі творчої діяльності перетворюється у соціальну потребу в продуктивній праці і потребу самовдосконалення; почуття, які виникають з окремих емоцій, трансформуються в особливе естетичне почуття, яке детермінується прагненням до досконалості і краси творчої праці; вроджені і розвинені у процесі діяльності здібності, знання, вміння і навички – у професійну орієнтовану цінність.

Ефективність педагогічної діяльності залежить від деяких педагогічних умов:

- урахування тенденцій розвитку сучасного макросередовища як сукупності соціально-економічних і ідеологічних факторів, що здійснюють прямий чи опосередкований вплив на результати освітнього процесу;

- педагогічно спрямований вплив мікросередовища ЗВО, що відображає національно-культурні особливості регіону, соціально-професійний склад населення, наявність культурно-дозвільних і спортивно-оздоровчих закладів, громадських і державних організацій, з якими взаємодіють ЗВО;

- також педагогічною умовою є сформована стійка потреба здобувачів вищої освіти активно включатись у процес створення, вдосконалення і раціонального використання наявної матеріальної бази закладу освіти з метою творчої самореалізації.

За даними дослідників 30,1% здобувачів вищої освіти вважають, що викладачі використовують творчий підхід під час занять; разом з тим 44% вважають, що педагоги не акцентують увагу на розвитку творчості; 26,0% зазначають, що викладачі використовують психолого-педагогічні засоби для розвитку творчості на уроках іноді.

Отже, творча компетентність педагога є необхідною умовою його становлення, самопізнання, розвитку і розкриття як особистості. Сформовані професійні компетенції педагога повинні становити основу для підвищення якості освіти з урахуванням кризових умов та можливостей інноваційних технологій.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: науково-методичний посібник / І. Д. Бех. К. : ІЗІМН, 1998. 204 с.
2. Гриньова В. Педагогічна культура викладача вищого навчального закладу / В. Гриньова // Вища освіта України. 2006. № 4. С. 61.
3. Жигайло Н. Соціально-педагогічний та еволюційно-історичний виміри духовного розвитку особистості / Н. Жигайло // Педагогіка і психологія професійної освіти // Науково-методичний журнал. 2009. № 3. 223 с.
4. Ісаєва Г. Творчість учителя як основа розвитку творчої особистості учня в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського / Наукові записки. Серія: педагогічні науки. В. № 123. С. 167–171.
5. Кочубей А. В. Інноваційні методи викладання гуманітарних дисциплін у вищих технічних навчальних закладах / А. В. Кочубей // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. 2013. Вип. 7. С. 81-84. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ozfm_2013_7_27
6. Лузік Е. Креативність як критерії якості в системі підготовки фахівців профільних ВНЗ України / Е. В. Лузік // Вища освіта України. 2006. № 3. С. 76-82.
7. Франкл В.В. Человек в поисках смысла / В.В. Франкл. М.: Прогресс, 1990. 368 с.

Ївженко Юрій Васильович,
кандидат педагогічних
наук, старший науковий
співробітник
ДНУ «Інститут модернізації
змісту освіти», Київ

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Сьогодні без інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) не можна уявити сучасну освіту та наукові дослідження. Також вплив інформаційних технологій на управління освітнім процесом є значним, оскільки прямо пов'язаний з підвищенням результативності та ефективності роботи кожного працівника та закладу освіти в цілому. Використання комп'ютерних технологій, сучасних програмних продуктів дозволяє автоматизувати багато процесів. Це має вирішальне значення для закладів освіти у досягненні значних успіхів у найближчому майбутньому.

У процесі нашого дослідження ми вивчали аспекти використання інформаційних технологій у виховному процесі закладів освіти. Дослідили сучасні інформаційно-комунікативні технології, що використовуються у закладах освіти, можливості використання комп'ютерних програм у освітньому процесі, виявили переваги окремих пакетів програм.

Сьогодні важливим завданням є розробка комп'ютерних технологій та широке їх використання у виховному процесі. Від того, наскільки успішно буде вирішене це завдання, залежить якість підготовки студентів. Однією з таких інновацій є запровадження комп'ютерних опитувань серед студентів та викладачів. Ми розглянули лише декілька платформ, а саме: онлайн-сервіс Google Форми; система Moodle; пакет програм «Політек-СОФТ».

Удосконалення освітнього процесу у закладах освіти пов'язують з упровадженням сучасних технологій. Так систему Moodle використовують для організації дистанційного навчання у Національному університеті «Острозька академія», ВНУ імені Лесі Українки, Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка, НПУ імені М.П. Драгоманова, ХНУМГ [8–13]. Програми «Політек-СОФТ» забезпечують організацію освітнього процесу у Київському національному економічному університеті імені Вадима Гетьмана, Національному університеті харчових технологій, Львівському національному університеті імені Івана Франка, Житомирському державному університеті імені Івана Франка [9], Google Форми популярні серед викладачів загальноосвітніх закладів освіти [6, 7].

Для створення Google Форми необхідно мати лише акаунт у Google. Документи, створені на цій платформі, є вебсторінками, на яких розміщуються необхідні анкети або тести для опитування. За допомогою Google Форми можна також провести онлайн-реєстрацію, онлайн-

дослідження, голосування, збір даних, бриф та інше. Після проведеного опитування автоматично обробляються дані та формуються діаграми, таблиці.

Попередньо необхідно розробити структуру опитування та за допомогою конструктора створити саму форму анкети. На верхній панелі форми є налаштування: доповнення, зовнішній вигляд, попередній перегляд, налаштування, кнопка відправки, дії з формами. Після того як був створений формат, налаштування і правила опитування, визначені права доступу і заданий дизайн, створюється сама форма.

Для опитування студентам необхідно дати відповідне посилання та підключитись до Інтернету. Форми для опитування доступні цілодобово та зберігаються в хмарі. Передбачена можливість працювати з персонального комп'ютера або мобільних пристроїв.

Управління виховним процесом з використанням системи Moodle має свою перевагу у тому, що дає змогу ефективно використовувати існуючі ресурси. Є можливість розробити освітні сайти та анкети для одночасного опитування багатьох студентів з різних напрямів, з однаковими умовами та шкалами оцінок. Завдяки автоматизації значно скорочується час опитування та процес обробки результатів, що полегшує роботу педагога.

Система Moodle дозволяє оцінити загальний результат проведеного опитування, порівняти відповіді певної групи студентів із загальним результатом, побудувати графік результатів дослідження та визначити розподіл відповідей, наскільки він відрізняється від нормального розподілу. В системі Moodle передбачена можливість апробації анкет з метою підвищення їх якості, а саме: об'єктивності, надійності, валідності, обґрунтованості, ефективності. Система дозволяє розрахувати статистичні показники та зробити глибокий аналіз анкет. У процесі дослідження можна виявити можливі аномалії в анкетах, наскільки складними чи легкими вони були для студентів та інше. Для оцінки результатів опитування необхідно перейти до режиму «Керування → Керування тестом → Результат → Огляд» [3].

«Політек-СОФТ» створив автоматизовану систему управління закладом освіти (АСУ), яка призначена для організації та підтримки освітнього процесу у закладах вищої та фахової передвищої освіти [4]. Завдяки розробленим пакетам програм скорочується час на розв'язання задач управління освітнім процесом та спрощується процедура роботи з даними.

Так, наприклад, платформа «Деканат» використовує клієнт-серверну технологію, що дозволяє встановити її на велику кількість комп'ютерів, об'єднаних у локальну мережу закладу освіти та працювати з базою даних університету. При використанні додаткових web-сценаріїв створюється можливість доступу до бази даних університету в межах окремих програм Пакету через Інтернет. Для управління базами даних університету використовується програма FireBird.

Інтегрована система «Колоквіум» також створена за технологією «клієнт-сервер». Для роботи з базою даних використовується програма Firebird Server-1.5, що забезпечує високу надійність збереження інформації та її достовірність. Це дозволяє встановити Пакети програм на декілька комп'ютерів та об'єднати їх у локальну мережу. Завдяки цьому можна створити спільну базу даних та мати доступ з багатьох робочих місць.

Web-версія системи «Колоквіум-тестування» дозволяє проводити різні опитування студентів через мережу Інтернет. Ця опція дуже важлива, особливо зараз, коли багато закладів освіти працюють у дистанційному режимі. Студентам пропонується самостійно вивчати теми пізнавального й виховного характеру та брати участь у опитуваннях, завдяки яким вони можуть оцінити свої знання та краще засвоїти матеріал.

За допомогою тестових завдань «Множинний вибір», «Послідовність» та «Відповідність» викладачі можуть розробити широке коло запитань: з розташуванням інформації в потрібній послідовності; «відкритий тип», де студент повинен дати свій варіант відповіді; з використанням малюнків та формул; багаторядкові тексти з частково правильними варіантами відповідей; «з пропусками», де в тексті студент повинен вписати слова або обрати з переліку, який запропоновано, правильний текст.

Платформа «Колоквіум» сумісна з платформою «Деканат», завдяки якій можна отримати дані про студентів навчального закладу, спеціальності, групи та іншу інформацію.

Висновки. Для організації освітнього процесу та проведення опитувань у закладах освіти широко використовуються комп'ютерні технології. У результаті аналізу функціональних можливостей пакетів програм Google Форма, Moodle, «Політек-СОФТ» можна стверджувати, що вони забезпечують створення сучасних електронних засобів навчання, а також дозволяють збирати та аналізувати дані, дають змогу підвищити ефективність управління освітнім процесом, швидко оцінити результативність та ефективність виховного процесу у закладах освіти.

Основними перевагами програми Moodle, «Політек-СОФТ» є можливість встановлення їх на сервері закладу освіти, це забезпечує швидкий доступ до необхідної інформації. Перевагою Google Форми є можливість організації та проведення нескладних, «швидких» опитувань, тому вони широко використовуються викладачами.

«Політек-СОФТ» розробив для комп'ютерного опитування багато форм запитань, що дозволяє швидко оцінити ефективність виховного процесу у закладі освіти. Так, за допомогою форми «Послідовність» та «Відповідність» можна створювати цілу низку спеціальних анкет. Такі види запитань не використовуються у Google Формах.

Важливими складовими успішного впровадження інформаційно-комунікативних технологій у виховному процесі є зацікавленість викладачів, студентів і керівництва закладу освіти.

Список використаних джерел

1. Робота з електронними формами для збору та узагальнення інформації. URL: <https://vberz-osvita.gov.ua/news/09-23-09-13-05-2020/>
2. Програма «Moodle». URL: <https://moodle.org/login/index.php>
3. Фетісов В. С. Комп'ютерні технології в тестуванні [Текст]: Навч.-метод. посібник. В. С. Фетісов. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2011. 140 с.
4. Пакети програм «Політек-СОФТ». URL: http://www.politek-soft.kiev.ua/index.php?do=news&news_id=132
5. Міняєва М. Аналіз факторів ефективності процесу організації комп'ютерного тестування знань студентів на основі досвіду впровадження пакета програм "колоквіум". Інноваційні комп'ютерні технології у вищій школі: Матеріали 8-ї науково-практичної конференції. м. Львів, 22–24 листопада 2016 року. Відп. за випуск Л.Д. Озірковський. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2016, С. 111–116.
6. Бутчак О. Використання Google-форм в освітньому процесі. URL: <https://www.slideshare.net/ssuser15e5ff/google-96290225>
7. Робота з електронними формами для збору та узагальнення інформації. URL: <https://sites.google.com/site/yfhjkmcrfz/skola-aktivnogo-navcanna/1-robota-z-google-formami>
8. Moodle – Національний університет «Острозька академія» URL: <https://moodle.oa.edu.ua/>
9. Платформа дистанційного навчання ВНУ імені Лесі Українки URL: <http://194.44.187.60/moodle/>
10. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. URL: <https://itcentre.kpnu.edu.ua/iak-zareiestruvatys-na-moodle/#>
11. Система управління електронними курсами НПУ імені М.П. Драгоманова URL: <https://moodle.npu.edu.ua/>
12. Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова. Дистанційне навчання ХНУМГ. URL: <https://dl.kname.edu.ua/>
13. Реєстрація Moodle-сайту на gnomio.com. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=oPpE7b6OowY>
14. Карплюк С. О., Вакалюк Т. А. Огляд функціональних можливостей програмного забезпечення для управління освітнім процесом закладу вищої освіти . Інформаційні технології і засоби навчання, 2018, Том 65, № 3. С. 262–273.

Федорченко Тетяна Євгенівна,
доктор педагогічних наук,
професор, головний науковий
співробітник лабораторії
фізичного розвитку і здорового
способу життя
Інститут проблем виховання
НАПН України, Київ

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ У ВИХОВАННІ УСПІШНОЇ ОСОБИСТОСТІ СЕРЕД УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

У сьогоднішній надзвичайно актуальній є питання можливості успішної самореалізації особистості. Активна позиція особистості щодо власного життя, яка сприяє досягненню успіху, можлива за умови віри в краще майбутнє, в можливість перемоги добра над злом, справедливості над несправедливістю. Знання того, що за законами діалектики поступальний характер розвитку іноді переривається відступами, зигзагами, поворотами та все ж врешті-решт перемагає правда, справедливість, добро, висхідна лінія розвитку людства, що слугує основою оптимізму. Отже, оптимістичний світогляд значною мірою визначає орієнтацію людини на успіх.

Про необхідність формування у учнівської молоді успішної особистості йдеться у Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» (2016), Державної цільової соціальної програми «Молодь України» (2016), Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді (2016). Програми «Нова українська школа» у поступі до цінностей» (2019) наголошує на тому, що цільовим мейнстримом освіти сьогодні є формування нової людини, що володіє «мисленням нового порядку», яке має бути *критичним* (особливий спосіб мислення, характерними ознаками якого є здатність оцінювати та аналізувати твердження та факти стосовно будь-якого об'єкта чи явища; робити об'єктивні висновки та приймати обґрунтовані рішення на основі здобуття й опрацювання інформації; здійснення рефлексивних дій (аналітичних, контролювальних, оцінних), *опрацювання інформації; креативним* (прагнути до постійного саморозвитку, генерувати нові ідеї та приймати нестандартні рішення) і *ніклувальним* (цілеспрямовано використовувати свій потенціал самореалізації в особистісному і професійному плані, враховувати інтереси й потреби оточуючих людей) [1].

Модель підготовки компетентного випускника школи, нові умови життя потребують нового мислення, нової культури діяльності, якісно іншої освіти, що готує особистість до постійного оновлення, навчання протягом усього життя. Формуючи особистість, здатну до самоосвіти, до самостійного вирішення особистих і глобальних проблем, здатну до творчості, саморозвитку і самореалізації, школа створює платформу для успішного

соціального старту. Допомагає учнівській молоді стати захищеною і мобільною на ринку праці, здатною робити особистісний, духовно-світоглядний вибір, мати необхідні знання, навички і компетентності для інтеграції їх в суспільство на різних рівнях.

Особливої цінності формування соціально успішної особистості набуває у юнацькому віці. У школі старший підлітковий вік має межі 15–17 років, оскільки сучасні учні закінчують школу, як правило, у 16–17 років. На основі аналізу теоретичних основ досліджуваної проблеми важливо окреслити особливості юнацького віку: формування професійних інтересів, навчання старшокласників передбачає радикальну перебудову змісту і методів навчання, максимальне врахування індивідуальних особливостей та інтересів учнів, що дає простір їх власній розумовій і соціальній ініціативі; розумовий розвиток старшокласника полягає у формуванні індивідуального стилю розумової діяльності, самовизначення себе в людському суспільстві, усвідомлення своїх можливостей і прагнень, свого призначення в житті; особистісне самовизначення як усвідомлений вибір позиції у певній життєвій ситуації; самосвідомість є основою ставлення учнів до себе та взаємодії з іншими людьми; ставлення до соціуму й осмислення себе в ньому, майбутні плани, їхній конкретний зміст, вибір професії; розвиток соціальної компетентності як основної складової здатності старшокласника у процесі спілкування та взаємодії знаходити нових друзів, груп, компаній, поглиблення та розширення рефлексивних характеристик самосвідомості. Завдяки рефлексії молода людина здатна заглиблюватися в себе, у свої переживання, усвідомлювати свої емоції не тільки як похідні від певних зовнішніх подій, а як стани власного «Я».

У цей віковий період заходи з формування соціально успішної особистості мають бути спрямовані на активне та свідоме самовиховання старшокласників, залучення ними сили волі для подолання внутрішніх суперечностей та кризових явищ.

Задля отримання певної об'єктивної інформації серед педагогів й учнів старших класів було проведено бліц-опитування щодо обізнаності «Якою Ви вважаєте успішну особистість?».

Старшокласники, відповідаючи на опитувальник, зазначили, що основними рисами, які притаманні успішній людині, мають бути: працелюбність, цілеспрямованість, наполегливість у досягненні цілей, впевненість у власних силах, ясність намірів та життєвих планів, оптимізм, дисциплінованість, освіченість, рішучість, здатність ризикувати, здатність до самовдосконалення, саморозвитку. Крім вищезначених означених якостей визначали й такі: самодостатність, незалежність, витривалість, стресостійкість, чесність, самопожертва, незламність, відсутність страху, комунікабельність, активність, відповідальність, розум, винахідливість, зібраність, організованість, пунктуальність, сильний характер, воля, вміння презентувати, «подати» себе, ініціативність, життєва мудрість, самоповага,

креативність, амбіційність, відданість своїй справі, жага до перемоги, обізнаність, талант, любов до життя, цінності здоров'я.

Отже, проаналізувавши відповіді, ми дійшли висновку про те, що успішний старшокласник: гнучкий, мобільний, конкурентоспроможний, уміє інтегруватись у динамічне суспільство, презентує себе на ринку праці; уміє критично мислити, використовує знання як інструмент для розв'язання життєвих проблем; адекватно сприймає оцінки інших людей, усвідомлює свої права, потреби, цінності і пріоритети; генерує нові ідеї, приймає нестандартні рішення і відповідає за них; володіє комунікативною культурою, уміє працювати в команді; уміє запобігати конфліктним ситуаціям і виходити з них; цілеспрямовано використовує свій потенціал в особистісному плані; вміє здобувати й аналізувати інформацію отриману з різних джерел, застосовувати її для індивідуального розвитку і самовдосконалення; здатний до вибору альтернатив, що пропонує сучасне життя; дбайливо ставиться до свого здоров'я як найвищої цінності.

Важливо зазначити, що гнучкість, проактивність, професійність та адаптивність – це ті компетенції, які зараз необхідно мати сучасному вчителю, який хоче розвитку своєї кар'єри. Особливо очевидно це стало в часи глобальної кризи та карантину, адже педагогам доводиться швидко пристосовуватися до нових умов в освіті, переборювати свої страхи, опановувати нову інформацію, новітні технології як один із ключових інструментів, інноваційні підходи, впроваджувати осучаснені форми роботи, володіти техніками запобігання конфліктних ситуацій, змінювати власний стиль викладання.

Варто згадати висловлювання голови громадської спілки «Освіторія», організаторки премії Global Teacher Prize Ukraine Зої Литвин, яка наголошує на тому, що:

- найголовніша риса вчителя, як і сто років тому, – це любов до дітей;
- здатність відійти від авторитарного формату і бути на рівні з дітьми.

Це вирізняє класного вчителя;

– потрібно гейміфікувати освіту та зробити її міждисциплінарною. Вчителі мають навчати не лише хімії чи історії, а показувати, що історія пов'язана з психологією, психологія – з біологією, а біологія – з хімією. Тоді діти стають сильнішими і розуміють предмет не абстрактно, а в його зв'язку з усією природою;

– місія сучасного вчителя і школи – навчити дітей бути гнучкими у змінах. Також легко адаптуватися і вміти навчатися впродовж усього життя. Щоб це вдалося, треба самому бути зразком. Вчитель має або навчатися, або піти із цієї професії на відпочинок. Третього не дано.

Ми цілком погоджуємося із влучними словами заступника міністра освіти і науки України Павла Хобзея про те, що вчитель має вміти мотивувати учня: до розвитку, до знання предмета, до пізнання світу. Це можна зробити лише тоді, коли любиш свою працю, коли ти відповідальний і

відкритий до світу. Без мотивації не буде результату, а він має бути — тому що вже зараз можна сказати, що ІТ не замінить учителя.

Таким чином, завдання вчителя – не просто передавати знання, а бути фасилітатором, модератором, помічником, щоб навчити дітей самостійно здобувати інформацію.

Отже, успішний сучасний учитель: освічена людина з високими моральними і вольовими якостями, рішуча особистість, із свідомою громадською позицією, з успішною життєдіяльністю; все життя вчиться і удосконалює себе; швидко та ефективно реагує на будь-які зміни у соціумі; приймає обґрунтовані рішення; чесний із собою та оточуючими, впевнений у своїх силах, позитивно сприймає життя і позитивно мислить; вміє працювати в команді, вірить у власні сили, має чіткі цілі; прагнення до життєвого та професійного успіху, усвідомлює свої мрії та цілі, що ведуть до успіху; володіє майстерністю людських взаємин, здатний розуміти почуття і потреби інших людей; надає підтримку і допомогу тим, хто цього потребує; педагогічний оптимізм, віра в людину, у дитину, у користь і правоту своєї справи.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д., Чорна К.І., Киричук В.А., Кириленко С.В., Кириченко В.І., Корецька Л.В., Остапенко О.І., Пруцакова О.Л., Харченко Н.В., Шкільна І.М. & Журба К.О. (2019). *Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей*. Київ: ІПВ НАПНУ.

2. Кириченко В. І. (Ред.), Нечерда В. Б., Гарбузюк І. В., Тарасова Т. В. Зміст, форми і методи формування просоціальної поведінки підлітків уразливих категорій в закладах загальної середньої освіти: метод. рек. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2019. 96 с.

3. Міністерство освіти і науки України (2016). *Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи*. Взято з <http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/12/05/konczepczyia.pdf-2016/>.

Рекомендації:
Науково-практичної конференції
«Інноваційні виховні технології у теорії та практиці сучасної освіти»
(12 жовтня 2020 р.)

Обговоривши теоретичні та практичні проблеми виховання в сучасних закладах освіти, учасники науково-практичної конференції зазначають, що є такі гострі проблеми виховання:

- зниження виховної та соціолізуючої функції освіти на тлі поширення ставлення до ЗЗСО як «освітньої послуги»;
- стандартизація виховного процесу як наслідок спрощеного трактування поняття «особистість», зведення її до сукупності якостей, детермінованих сучасними умовами;
- організація виховання за окремими напрямками (моральне, трудове, правове, екологічне), що орієнтує на оцінювання певних сторін учнів;
- домінування вербальних методів виховання інформаційно-просвітницького характеру;
- нерозробленість чітких критеріїв оцінювання результатів виховання;
- результативність та ефективність виховного процесу визначається за кількістю виховних заходів, здобутих учнями призових місць у різних конкурсах, фестивалях. За подібного оцінювання виховного процесу випадає з поля зору його вплив на цілісний розвиток кожного учня;
- низький рівень професійної компетентності значної кількості педагогів, неготовність до формування системних модельних уявлень щодо вдосконалення й оновлення процесу виховання.

Вихід з такої ситуації – поліпшення практики виховання, посилення виховного компонента в діяльності закладу освіти, оновлення форм, методів, технологій виховної та соціально-педагогічної роботи, підвищення рівня професійної компетентності педагогів з питань виховання, розроблення (розвитку) ефективних виховних систем.

Ядром виховної політики повинно стати виховання особистості, яка має розвинену життєву компетентність, здатна самостійно збагачувати її у процесі реалізації власної життєвої стратегії, творення свого індивідуального життя та участі у творенні життя суспільства.

Науково-практичне видання

**Інноваційні виховні технології у теорії і практиці
сучасної освіти**

Збірник матеріалів науково-практичної конференції

Підписано до друку 19.03.2021 р.